

Το αρχαιολογικό τοπίο στην Κυνόσουρα Σαλαμίνας

Αποτίμηση υφιστάμενης κατάστασης και διερεύνηση
δυνατοτήτων αποκατάστασής του

Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος - Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Ιούνιος 2018

Το αρχαιολογικό τοπίο στην Κυνόσουρα Σαλαμίνας

Αποτίμηση υφιστάμενης κατάστασης και διερεύνηση δυνατοτήτων αποκατάστασής του

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	3
2. Το αστικό και φυσικό τοπίο της ευρύτερης περιοχής Κυνόσουρας.....	4
3. Το τοπίο της Κυνόσουρας.....	8
4. Πολεοδομικά στοιχεία περιοχής Κυνόσουρας Σαλαμίνας	16
5. Κυκλοφορικά και μεταφορικά στοιχεία περιοχής Κυνόσουρας Σαλαμίνας.....	19
6. Αρχαιολογικό τοπίο Κυνόσουρας.....	20
6.1. Το τοπίο της Ναυμαχίας της Σαλαμίνας.....	20
6.2. Ο Τύμβος των Σαλαμινομάχων	23
6.3. Ο αρχαιολογικός χώρος Αμπελακίων.....	29
6.4. Ο αρχαιολογικός χώρος Κυνόσουρας	29
7. Η ευρύτερη περιοχή της Σαλαμίνας και τα αρχαιολογικά κατάλοιπα.....	31
8. Η ναυπηγική δραστηριότητα.....	32
8.1. Η ναυπηγική δραστηριότητα στην Κυνόσουρα	32
8.2. Η ναυπηγική δραστηριότητα στην Πούντα Αμπελακίων	38
9. Οι πιέσεις από τις επεκτάσεις του λιμένα Πειραιά	42
10. Οι πιέσεις από τη λειτουργία του ευρύτερου λιμένα Πειραιά	43
11. Οι οικιστικές πιέσεις.....	47
12. Η αλλαγή του τοπίου της Ναυμαχίας της Σαλαμίνας τον τελευταίο μισόν αιώνα	47
13. Αποτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης της Κυνόσουρας	54
14. Ένα συνολικό σενάριο	55
15. Εναλλακτικές, στάδια και βαθμοί αποκατάστασης του αρχαιολογικού χώρου και του τοπίου.....	56
15.1. Βραχυπρόθεσμο σενάριο.....	57
15.2. Μεσο/μακροπρόθεσμο σενάριο.....	57
16. Συμπεράσματα.....	59
17. Θεσμικό πλαίσιο - Βιβλιογραφία.....	60
Παράρτημα	64

1. Εισαγωγή

Η παρούσα έκθεση εκπονήθηκε το διάστημα Φεβρουαρίου-Ιουνίου 2018 στα πλαίσια των ερευνών του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου.

Συντάχθηκε εθελοντικά μετά από αίτημα αρχαιολόγων και τοπικών φορέων και κατατίθεται στην κοινωνία της Σαλαμίνας ως συμβολή στη συζήτηση για το αρχαιολογικό τοπίο της Κυνόσουρας και τις δυνατότητες αποκατάστασης και προβολής του.

Την έκθεση υπογράφουν ο Νίκος Μπελαβίλας, Αναπληρωτής Καθηγητής ΕΜΠ, Διευθυντής του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος ΕΜΠ και η Πολίνα Πρέντου, MSc Αρχιτέκτων-Πολεοδόμος, ΥΔ ΕΜΠ. Η κύρια φωτογράφιση πεδίου στα πλαίσια της εργασίας αυτής έγινε από τον Κωνσταντίνο Ζηργάνο-Καζολέα.

Ευχαριστίες απευθύνονται στην ομάδα εθελοντών «Σαλαμίνα 2.500 χρόνια μετά»¹ για την ουσιαστική συνεργασία τους και την παροχή υλικού.

Ευχαριστίες απευθύνονται, επίσης, στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιά και Νήσων, για την συνεργασία και την πρόσβαση στον φάκελο του Τύμβου Σαλαμινομάχων, και ιδιαίτερα στην αρχαιολόγο-διευθύντρια της Εφορείας κ. Στέλλα Χρυσουλάκη και στην αρχαιολόγο κ. Άντα Κάττουλα

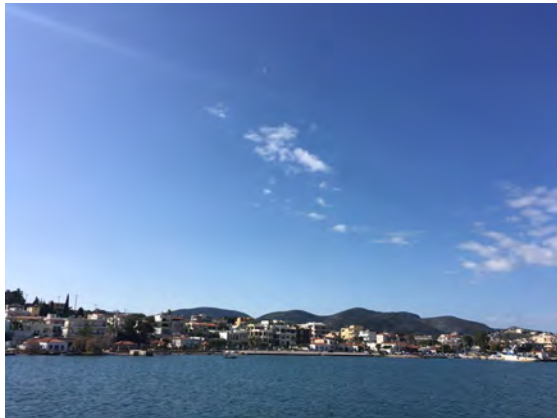
¹ Με την ομάδα έρευνας συνεργάστηκαν οι Παναγιώτης Βελτανισιάν, Λίτσα Διγενάκη, Δημήτρης Ελευσινώτης, Σπύρος Ευσταθίου, Γιώργος Κοκκινίδης, Όθων Κυπριωτάκης, Χρήστος Μυλωνάς, Γιάννης Πλατανισιωτής και Έρη Σακελλαρίου. Τους ευχαριστούμε θερμά.

2. Το αστικό και φυσικό τοπίο της ευρύτερης περιοχής Κυνόσουρας

Η ευρύτερη περιοχή της Κυνόσουρας περιλαμβάνει τμήμα της ανατολικής πλευράς της Σαλαμίνας, τις γειτνιάζουσες νησίδες Άγιος Γεώργιος, Ψυττάλεια και Αταλάντη, καθώς την περιοχή του Περάματος λόγω της πορθμειακής σύνδεσής της με το νησί.

Οι οικιστικές ζώνες στην ανατολική πλευρά της Σαλαμίνας περιλαμβάνουν την κωμόπολη των Αμπελακίων και τους οικισμούς των Παλουκίων, του Καματερού και των Σεληνίων. Με εξαίρεση τον μικρό ιστορικό οικιστικό πυρήνα των Αμπελακίων στην ενδοχώρα, οι αστικές συγκεντρώσεις είναι παραθαλάσσιες και αρχίζουν να αναπτύσσονται τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Το βορειοανατολικό σύμπλεγμα Παλούκια-Αμπελάκια-Καματερό σταδιακά ενοποιήθηκε σε ένα ενιαίο σχεδόν σύνολο το οποίο συνδέεται με την πρωτεύουσα του νησιού στη δυτική ακτή μέσω ενός γραμμικού συστήματος αξόνων, πλήρως αστικοποιημένου από τα τελευταία χρόνια του 20ού αιώνα.

Η χωροθέτηση του Ναυστάθμου του Πολεμικού Ναυτικού στη βόρεια ακτή του όρμου Παλούκια, από το 1881, αποτέλεσε έναν ισχυρό παράγοντα της οικονομικής ζωής και της ανάπτυξης της περιοχής. Ταυτόχρονα, η Σαλαμίνα αναπτύχθηκε ως τόπος παραθεριστικής κατοικίας, λίγων μεγαλοαστικών επαύλεων στην αρχή του 20ού αιώνα και λαϊκής δεύτερης κατοικίας στη συνέχεια, κυρίως για τους πληθυσμούς των δυτικών συνοικιών του Πειραιά. Οι παραθαλάσσιες περιοχές και τμήματα της ενδοχώρας στο Καματερό και στα Σελήνια καταλήφθηκαν από αυτές τις οικιστικές χρήσεις.

Εικ. 1 και Εικ. 2. Προσεγγίζοντας το Καματερό και τα Παλούκια από τη θάλασσα.
(Πηγή: Αρχείο Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος ΕΜΠ).

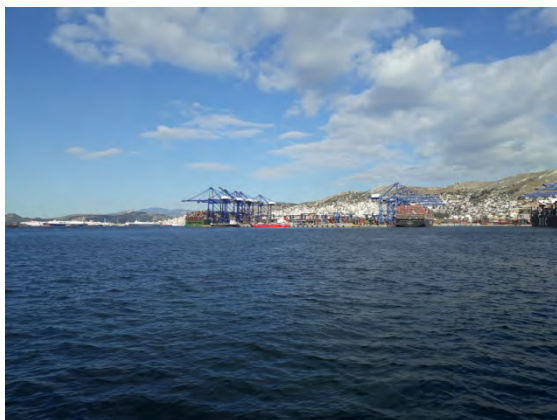
Τα Αμπελάκια μαζί με τα Σελήνια και το Καματερό αποτελούσαν προ της αυτοδιοικητικής μεταρρύθμισης τον Δήμο Αμπελακίων και από το 2011 εντάχθηκαν στον Δήμο Σαλαμίνας. Οι πληθυσμοί των Αμπελακίων και των Σεληνίων στην απογραφή του 2001 ανέρχονταν σε περίπου 4.600 και 2.000 κατοίκους αντίστοιχα.² Με βάση την απογραφή του 2011, ο Δήμος

² Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), *Απογραφή πληθυσμού 2011*.

Σαλαμίνας -δηλαδή όλο το νησί- έχει defacto πληθυσμό 38.959 κατοίκους, τα Αμπελάκια 7.457 και τα Σελήνια 2.509 κατοίκους.³

Τα Παλούκια, επίνειο της πόλης της Σαλαμίνας, αποτελούν το κύριο λιμάνι του νησιού. Το λιμάνι-πορθμείο των Παλουκίων συνδέεται σε 24ωρη βάση με πλοία ανοικτού τύπου ferry boat με το πορθμείο του Περάματος, και καθημερινά με μικρά επιβατικά πλοία με το λιμάνι του Πειραιά και του Περάματος. Το πορθμείο Παλουκίων-Περάματος συγκεντρώνει σημαντικά μεταφορικά φορτία της τάξης των 11 εκ. επιβατών και 4 εκ. οχημάτων ετησίως. Τα μεγέθη αυτά κατατάσσουν το πορθμείο Παλουκίων-Περάματος στις πρώτες θέσεις των πορθμείων της Ευρώπης. Είθισται να συγκρίνεται με μεγέθη αντίστοιχα του πορθμείου Ντόβερ-Καλαί (Αγγλία-Γαλλία)⁴ κ.α. αλλά στην πραγματικότητα πρόκειται για μία υψηλών μεγεθών θαλάσσια μεταφορική σύνδεση αστικού τύπου καθώς ενώνει αστικές μητροπολιτικές περιοχές - χωρίς να έχει καμία σχέση ούτε να μπορεί να συγκριθεί με τα μεγάλα πορθμεία της Ευρώπης, ούτε ως προς τον τύπο των μεταφορών ούτε ως προς τον τύπο των πλοίων.

Στην απέναντι ακτή, το Πέραμα, είναι ο ακραίος δήμος του Μητροπολιτικού Πειραιά με πληθυσμό περίπου 25.000 κατοίκων. Αποτελεί το δυτικό άκρο του εμπορικού λιμανιού του Πειραιά, και φιλοξενεί κυρίως ναυπηγοεπισκευαστικές εγκαταστάσεις πλοίων και δεξαμενές πετρελαιοειδών. Το λιμάνι του Περάματος συνδέεται σε 24ωρη βάση με το λιμάνι των Παλουκίων στη Σαλαμίνα, όπως σημειώθηκε ήδη.

Εικ. 3. και Εικ. 4. Η ακτή του Περάματος από το ύψος της Κυνόσουρας. Διακρίνονται οι εγκαταστάσεις των ναυπηγείων και η εκτεταμένη δόμηση της πλαγιάς του όρους Αιγιάλεω. (Πηγή: Αρχείο Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος ΕΜΠ).

³ Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), *Απογραφή Πληθυσμού - Κατοικιών 2011. DE FACTO Πληθυσμός*

⁴ Βλ. ενδεικτικά: yrodomes.com, «Υποθαλάσσια Ζεύξη Σαλαμίνας: Το Πορθμείο έχει την 2η μεγαλύτερη κίνηση στην Ευρώπη», 28.11.2014 [online] <<http://www.yrodomes.com/index.php/autokinitodromoi/nea-megala-erga-se-para-horisi/item/27805>> υποθαλάσσια-ζεύξη-σαλαμίνας-το-πορθμείο-έχει-την-2η-μεγαλύτερη-κίνηση-στην-ευρώπη> [τελευταία πρόσβαση: 18.03.2018] και Ν. Μπαρδούνιας, «Πρωταθλήτρια στην κίνηση επιβατών η γραμμή Πέραμα - Παλούκια!», 18.04.2010 [online] <<http://www.kathimerini.gr/390920/article/oikonomia/epixeirhseis/prwta8lhtria-sthn-kinsh-epivatwn-h-grammh-perama---paloykia>> [τελευταία πρόσβαση: 18.03.2018]

Η νησίδα του Αγίου Γεωργίου, έκτασης 235 στρεμμάτων στον όρμο των Παλουκίων, αποτέλεσε το λοιμοκαθαρητήριο της ευρύτερης περιοχής του Πειραιά από τα τέλη του 19ου μέχρι και τη δεκαετία του 1940. Στη συνέχεια, έως τη δεκαετία του 1960, λειτούργησε ως ψυχιατρείο. Σήμερα συνδέεται με διάδρομο επιχώσεων με την ακτή της Σαλαμίνας (κατασκευής δεκαετίας 1980). Η νησίδα έχει κηρυχθεί τμήμα του αρχαιολογικού χώρου της Ναυμαχίας της Σαλαμίνας (ΦΕΚ 302/Β/1982) και είναι χαρακτηρισμένη ως «ναυτικό οχυρό».

Εικ. 5. Η νησίδα του Αγίου Γεωργίου με τα κτίρια του λοιμοκαθαρητηρίου. Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

Η νησίδα Ψυττάλεια, έκτασης 375 στρεμμάτων, φιλοξενεί εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού λυμάτων. Το Κέντρο Επεξεργασίας Λυμάτων της Ψυττάλειας (ΚΕΛΨ)

λειτουργεί από το 1994 και σήμερα είναι σε πλήρη λειτουργία. Η επεξεργασία λυμάτων στο ΚΕΛΨ περιλαμβάνει προεπεξεργασία, πρωτοβάθμια επεξεργασία και προχωρημένη δευτεροβάθμια βιολογική επεξεργασία με απομάκρυνση αζώτου, επεξεργασία ιλύος και συμπαραγωγή ηλεκτρικής και θερμικής ενέργειας.⁵

Εικ. 6. Όψη του δυτικού ακρωτηρίου, μοναδικού ανέγγιχτου τμήματος της βραχονησίδας Ψυττάλεια από τα ανατολικά. (Πηγή: Αρχείο Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος ΕΜΠ).

Εικ. 7. Λιμενικές εγκαταστάσεις του εργοστασίου βιολογικού καθαρισμού στην Ψυττάλεια. (Πηγή: Αρχείο Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος ΕΜΠ).

Η έρημη μικρή βραχονησίδα Αταλάντη βρίσκεται νοτιοδυτικά της νησίδας Ψυττάλεια.

Ο Ναύσταθμος του Πολεμικού Ναυτικού βρίσκεται στα βορειοανατολικά του νησιού, στη θέση «Αράπη», εντός των διοικητικών ορίων του Δήμου Σαλαμίνας και λειτουργεί από το 1881. Αποτελεί τη μεγαλύτερη ελληνική πολεμική ναυτική βάση. Η αποστολή του Ναυστάθμου Σαλαμίνας (ΝΣ) είναι "να υποστηρίζει από τον καιρό της ειρήνης τα Πολεμικά Πλοία και τις Ναυτικές Υπηρεσίες, από άποψη ελλιμενισμού, ανεφοδιασμού, συντήρησης, επισκευών, κατασκευών και εν γένει ευκολιών Διοικητικής Μέριμνας, καθώς και να μεριμνά για την οργάνωση, διοίκηση, ασφάλεια, εκπαίδευση, συντήρηση και ετοιμότητα των Ναυτικών Υπηρεσιών, από τις οποίες συνίσταται και των Βοηθητικών Πλοίων και πλωτών μέσωσιν Διοικητικής Μέριμνας που υπάγονται σε αυτόν, με σκοπό, την εφαρμογή των σχεδίων και διαταγών του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού (Γ.Ε.Ν.) και της Διοίκησης Διοικητικής Μέριμνας Ναυτικού (Δ.Δ.Μ.Ν.) στην ειρήνη, στην κρίση και στον πόλεμο".⁶ Στον Ναύσταθμο Σαλαμίνας εργάζονται πάνω από 10.000 άνθρωποι (στρατιωτικό και πολιτικό προσωπικό).

⁵ Επεξεργασία λυμάτων, <https://www.eydap.gr/TheCompany/DrainageAndSewerage/Sewerage/> [τελευταία πρόσβαση: 18.03.2018]

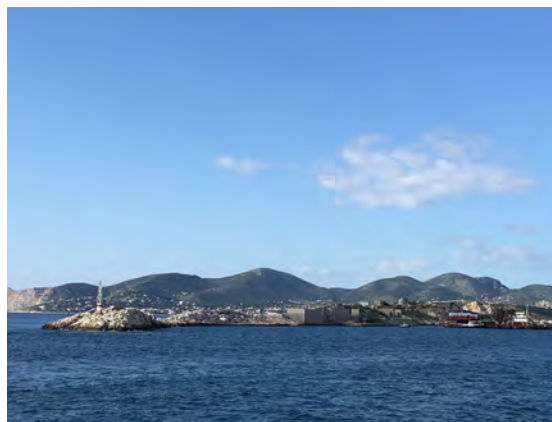
⁶ Ναύσταθμος Σαλαμίνας, <http://www.hellenicnavy.gr/el/115-gr/organosi/diefthinsi-dioikitikis-merimnis-naftikou/nafstathmos-salaminas/357-nafstathmos-salaminas.html> [τελευταία πρόσβαση: 18.03.2018]

3. Το τοπίο της Κυνόσουρας

Το ακρωτήριο Κυνόσουρα, είναι μία στενόμακρη γλώσσα γης η οποία βρίσκεται μεταξύ των κόλπων Αμπελακίων και Σεληνίων. Εισβάλλει στη θάλασσα, με κατεύθυνση ανατολική και στο τελευταίο της τμήμα καμπυλώνεται ελαφρά σε κατεύθυνση βορειοανατολική. Το μήκος της ανέρχεται σε 3.300 μέτρα. Το πλάτος της στη δυτική πλευρά κυμαίνεται από 700 μέτρα στην περιοχή του Τύμβου έως 300 μεταξύ δύο μικρών όρμων της βόρειας και της νότιας ακτής. Στην ανατολή σβήνει σε οξεία άκρη η οποία πλησιάζει το νησί της Ψυτάλλειας σε απόσταση 1.000 μέτρων.

Συνολικά, το ακρωτήριο έχει έκταση 1.106 στρεμμάτων.

Το τοπίο είναι βραχώδες με χαμηλούς λόφους, φρυγανώδη και θαμνώδη βλάστηση και έναν ενιαίο αυχένα που το διατρέχει ως την άκρη. Στην περιοχή των ναυπηγείων, προς τον λιμένα Αμπελακίων, η ακτή είναι ομαλή και αμμώδης ενώ όλη η άλλη ακτογραμμή είναι βραχώδης και απότομη. Όπως και οι γύρω νησίδες συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό θαλάσσιων ορνιθοπανίδας.

Εικ. 8 και Εικ. 9. Προσεγγίζοντας το στενό της Σαλαμίνας από τη θάλασσα. Η ανατολική άκρη της χερσονήσου της Κυνόσουρας, όπου διακρίνονται το μικρό σύμπλεγμα ναυτικών οχυρών και ο φανός. (Πηγή: Αρχείο Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος ΕΜΠ).

Επί της Κυνόσουρας, από τη δεκαετία του 1960 διαμορφώθηκαν τρεις τύποι χρήσεων.

Οικιστική: Στη νότια πλαγιά του ακρωτηρίου προς τον κόλπο των Σεληνίων οικοδομήθηκαν τρεις γειτονιές αυθαιρέτων ισόγειων παραθεριστικών κατοικιών. Αυτή η οικιστική ζώνη έχει καταλάβει έκταση 77 στρεμμάτων.

Εικ. 10 και Εικ. 11. Οι αυθαίρετες οικιστικές συγκεντρώσεις στο νότιο τμήμα της Κυνόσουρας (Πηγή: Αρχείο Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος ΕΜΠ).

Ναυπηγική: Δύο ναυπηγικές μονάδες οι οποίες καταλαμβάνουν λειτουργική έκταση 147 στρεμμάτων αναπτύχθηκαν την ίδια περίοδο στη βόρεια ακτή, της Κυνόσουρας.

Λατομική: Ένα λατομείο το οποίο είναι πλέον ανενεργό λειτούργησε στο μέσον περίπου του ακρωτηρίου, στη βόρεια του ακτή. Σύμφωνα με το διάγραμμα του ΟΛΠ έχει έκταση 62 στρεμμάτων. Η πραγματική έκταση ανέρχεται σε 99 στρέμματα. Είναι η ζώνη όπου το φυσικό τοπίο έχει πληγεί από την εξορυκτική δραστηριότητα και τις εκτεταμένες χωματοουργικές διαμορφώσεις.

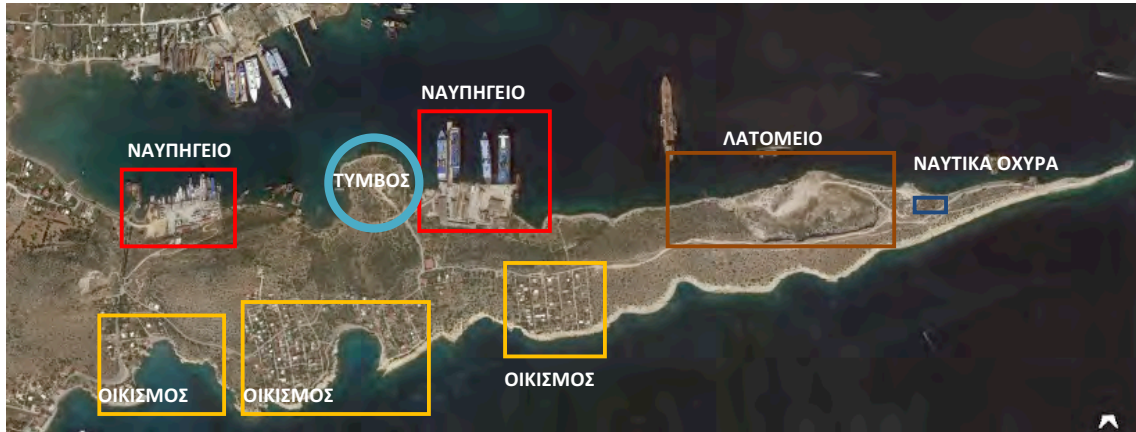

Εικ. 12. Η εικόνα του πυρήνα του αρχαιολογικού τόπου. Τα ναυάγια και τα ναυπηγεία εντός του αρχαίου λιμένα Αμπελακίων δίπλα στον Τύμβο Σαλαμινομάχων. Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

Σε τρία σημεία της ακτής βρίσκονται ναυάγια τα οποία σημαδεύουν την εικόνα από τον βορρά.

Τον αυχένα διατρέχει μία οδός η οποία καταλήγει στη μονάδα βιολογικού καθαρισμού στην ανατολική άκρη της Κυνόσουρας.

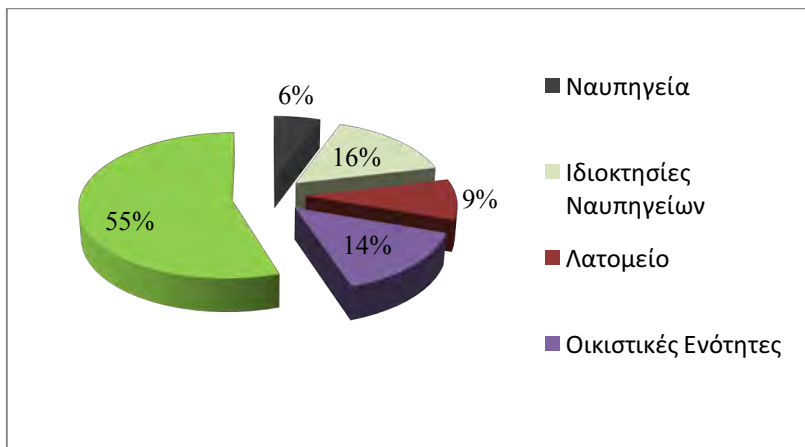
Τέλος, στο ακραίο τμήμα είναι εγκατεστημένα ένα μικρό σύμπλεγμα ναυτικών οχυρών, η μονάδα βιολογικού καθαρισμού και ένας φανός. Καταλαμβάνουν αμελητέα έκταση αλλά αποτελούν στοιχεία αναγνωρίσιμα στο τοπίο.

Εικ. 13. Οι ανθρωπογενείς επεμβάσεις και εγκαταστάσεις στην Κυνόσουρα. Σημειώνονται οι ενότητες χρήσεων (επεξεργασία ομάδα έρευνας).

ΧΡΗΣΗ	ΕΚΤΑΣΗ
	σε στρέμματα
Ναυπηγεία	62.518
Ιδιοκτησίες Ναυπηγείων	173.226
Λατομείο	99.422
Οικισμοί	161.406
Αδόμητες εκτάσεις (φυσικό τοπίο)	609.368
ΣΥΝΟΛΟ	1.105.940

Πίνακας 1. Οι χρήσεις επί της Κυνόσουρας και τα μεγέθη των εκτάσεων.

Πίνακας 2. Οι αναλογίες των επιφανειών χρήσεων στη χερσόνησο της Κυνόσουρας.

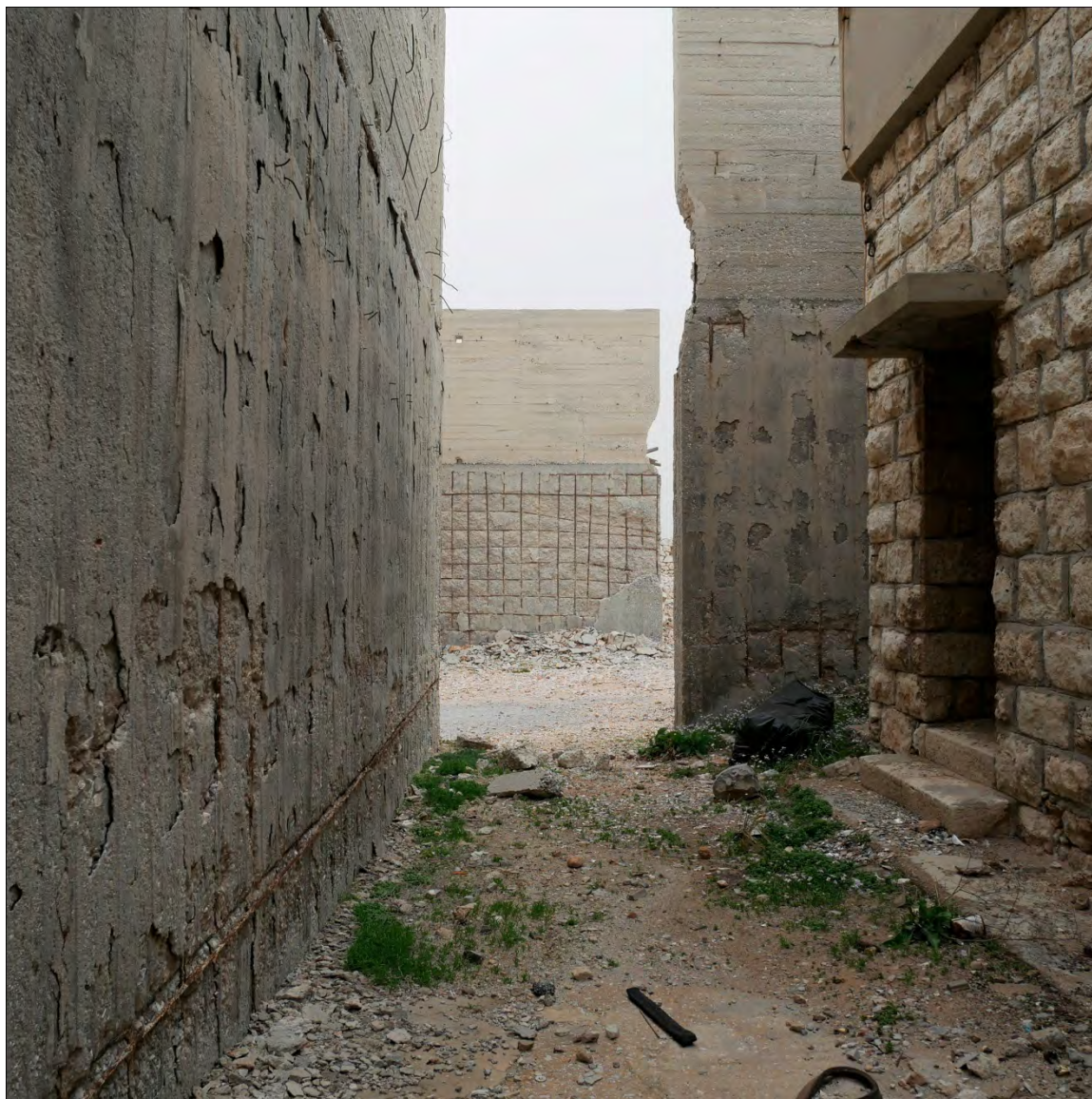
Εικ. 14. Οι εγκαταστάσεις των ναυπηγοεπισκευαστικών εταιρειών στον όρμο Αμπελακίων. Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

Εικ. 15. Τα παροπλισμένα πλοία, όπως και τα ναυάγια, σημαδεύουν το θαλάσσιο τοπίο στην ακτή της Κυνόσουρας. Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

Εικ. 16. Το μικρό σύμπλεγμα των ναυτικών οχυρών στο βόρειο άκρο της χερσονήσου της Κυνόσουρας.
Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

Εικ. 17. Το μικρό σύμπλεγμα των ναυτικών οχυρών στο βόρειο άκρο της χερσονήσου της Κυνόσουρας. Λεπτομέρεια του εσωτερικού θωρακισμένου διαδρόμου. Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

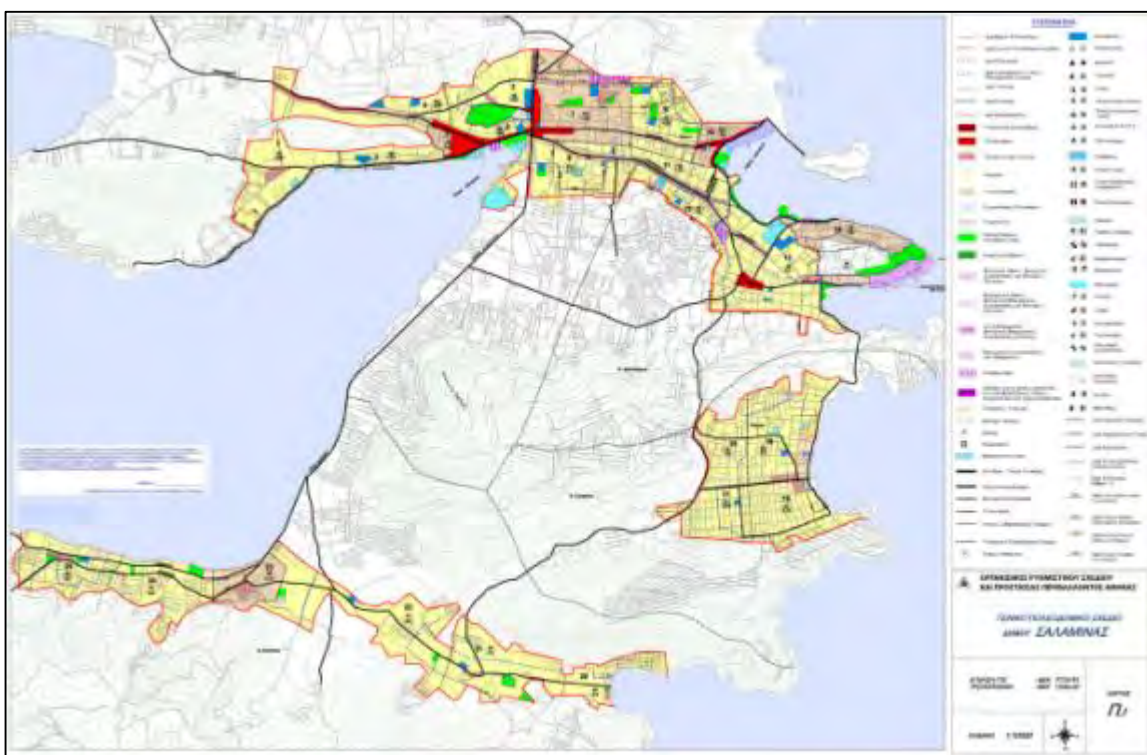
4. Πολεοδομικά στοιχεία περιοχής Κυνόσουρας Σαλαμίνας

Το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο του Δήμου Σαλαμίνας και των Κοινοτήτων Αμπελακίων, Σεληνίων και Αιαντείου εγκρίνεται το 1985 (ΦΕΚ 572/Δ/1985).⁷

Για την πολεοδομική οργάνωση της κοινότητας Αμπελακίων προβλέπεται η χωροθέτηση των κεντρικών λειτουργιών και η ενίσχυση του κέντρου Αμπελακίων και η χωροθέτηση τοπικών κέντρων στο Καματερό και την Πούντα. Ακόμη, προβλέπεται ο καθορισμός δύο αρχαιολογικών περιοχών στο Καματερό και στη θέση Τύμβος Σαλαμινομάχων.

Για την προστασία του περιβάλλοντος της κοινότητας Αμπελακίων προβλέπεται η προστασία των γεωργικών περιοχών και των ακτών, η προστασία των αρχαιολογικών χώρων και η προστασία και χαρακτηρισμός ως αρχιτεκτονικών συνόλων τμημάτων του οικισμού.

Το ΓΠΣ τροποποιείται το 1997 (ΦΕΚ 1105/Δ/1997)⁸ και το 2014 (ΦΕΚ 302/ΑΑΠ/2014).⁹

Εικ. 18. Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Σαλαμίνας (ΦΕΚ 572/Δ/1985).

⁷ ΦΕΚ 572/Δ/31.10.1985, «Έγκριση γενικού πολεοδομικού σχεδίου (ΓΠΣ) του Δήμου Σαλαμίνας και των Κοινοτήτων Αμπελακίων, Σεληνίων και Αιαντείου (Ν. Αττικής)».

⁸ ΦΕΚ 1105/Δ/19.12.1997, «Τροποποίηση γενικού πολεοδομικού σχεδίου του δήμου Σαλαμίνας και των κοινοτήτων Αμπελακίων, Σεληνίων και Αιαντείου (ν. Αττικής)».

⁹ ΦΕΚ 302/ΑΑΠ/17.09.2014, «Τροποποίηση του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (Γ.Π.Σ.) του Δήμου Σαλαμίνας και των Κοινοτήτων Αμπελακίων, Σεληνίων και Αιαντείου (Ν. Αττικής)».

Το ρυμοτομικό διάγραμμα του οικισμού των Αμπελακίων ορίζεται το 1935 (ΦΕΚ 411/Α/1935).¹⁰ Σε αυτό ορίζονται τα ελάχιστα μεγέθη των οικοδομικών τετραγώνων για το εμπορικό τμήμα, το αστικό τμήμα και το εξοχικό τμήμα του οικισμού.

Στα Αμπελάκια, το έλος του αρχαίου λιμένα χαρακτηρίζεται ως μικρός νησιωτικός υγρότοπος το 2012 (ΦΕΚ 229/ΑΑΠ/2012).¹¹ Σύμφωνα με τους εγκριθέντες όρους, σε αυτόν:

"...επιτρέπονται δραστηριότητες που στοχεύουν ιδίως:

(α) Στη διατήρηση και ανάδειξη των υγροτοπικών εκτάσεων και των λειτουργιών τους και στην αειφορική διαχείριση των φυσικών πόρων τους.

(β) Στη δημιουργία ελαφρών υποδομών για την προστασία και τη διατήρηση των υγροτόπων, καθώς και την πρόσβαση σε αυτούς, όπου απαιτείται.

(γ) Στην επιστημονική έρευνα στους αντίστοιχους τομείς.

(δ) Στην ενημέρωση των επισκεπτών.

Απαγορεύονται οι ακόλουθες δραστηριότητες:

α) Οι εργασίες δόμησης και ειδικότερα η ανέγερση οποιασδήποτε μόνιμης ή προσωρινής κατασκευής που δεν σχετίζεται άμεσα με την προστασία και διατήρησή τους, την επιστημονική παρακολούθηση της κατάστασης διατήρησής τους και την περιβαλλοντική ενημέρωση των επισκεπτών.

β) Η διάνοιξη οδικού δικτύου.

γ) Οι εκχερσώσεις της φυσικής βλάστησης. Επιτρέπονται κατ' εξαίρεση οι παρεμβάσεις που αποσκοπούν στην αποκατάσταση ή/και στη διαχείριση των υγροτόπων, στο πλαίσιο εφαρμογής εγκεκριμένων διαχειριστικών σχεδίων.

δ) Οι αποξηράνσεις και τα αποστραγγιστικά έργα.

ε) Οι επιχωματώσεις.

στ) Η απόρριψη στερεών και υγρών αποβλήτων.

ζ) Η εισαγωγή ξενικών ειδών πανίδας και χλωρίδας. η) Οι εξορύξεις αδρανών και άλλων υλικών.

θ) Η επέκταση των καλλιεργειών.

ι) Η βόσκηση, εκτός αν από ειδική μελέτη, προκύπτει ότι σχετίζεται με τη διατήρηση και οικολογική διαχείριση του υγροτόπου.

ια) Η αλιεία και οι ιχθυοκαλλιέργειες.

ιβ) Οι αμμοληψίες εκτός αν από ειδική μελέτη, προκύπτει ότι σχετίζονται με τη διαχείριση του υγροτόπου.

ιγ) Η συλλογή αμφιβίων.

¹⁰ ΦΕΚ 411/Α/18.09.1935, «Περί σχεδίου ρυμοτομίας και ελαχίστων ορίων οικοπέδων Αμπελακίων - Σαλαμίνας».

¹¹ ΦΕΚ 229/ΑΑΠ/19.06.2012, «Έγκριση καταλόγου μικρών νησιωτικών υγροτόπων και καθορισμός όρων και περιορισμών για την προστασία και ανάδειξη των μικρών παράκτιων υγροτόπων που περιλαμβάνονται σε αυτόν».

ιδ) Οι παρεμβάσεις που προκαλούν αλλαγή του υδρολογικού καθεστώτος, συμπεριλαμβανομένων των γεωτρήσεων και της άντλησης υδάτων, εκτός αν αποσκοπούν στη διατήρηση του υγροτόπου.

ιε) Οι παρεμβάσεις που αλλοιώνουν το τοπίο.

Εξαιρούνται τα έργα τα οποία χαρακτηρίζονται ως εθνικής άμυνας..."

Στην Κυνόσουρα, κηρύσσεται το 2005 αναδασωτέα δασική έκταση 125,960 στρ. εντός της Β' ζώνης προστασίας του Αρχαιολογικού Χώρου Αμπελακίων.¹²

"...Κηρύσσουμε ως αναδασωτέα, με σκοπό την προστασία για την επανεγκατάσταση της δασικής βλάστησης, που καταστράφηκε από πυρκαγιές, λατόμευση και εναπόθεση κλαδιών και απορριμμάτων, δασική έκταση εμβαδού 125,960 στρ.

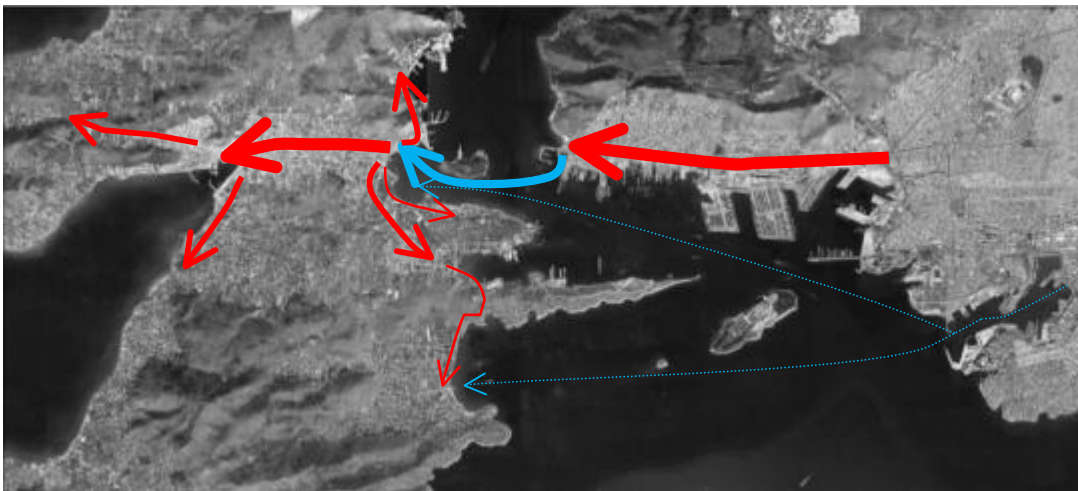
Η έκταση αυτή, που βρίσκεται στη θέση «Κυνοσούρα» του Δήμου Αμπελακίων νήσου Σαλαμίνας του Νομού Πειραιά, καλυπτόταν από σχίνα, ασπαλάθους κ.λπ. πυκνότητας 60% και εμπίπτει στη Ζώνη Β' Προστασίας Αρχαιολογικού Χώρου Αμπελακίων..."

Ωστόσο, τα όρια του Αρχαιολογικού Χώρου Αμπελακίων επανακαθορίζονται το 2009, και η περιοχή εξαιρείται της β' ζώνης (ΦΕΚ 477/ΑΑΠ/2009). Εμπίπτει, όμως, στην Α' ζώνη προστασίας του Αρχαιολογικού Χώρου Κυνόσουρας (ΦΕΚ 1459/Β/2001) (βλ. παρακάτω ενότητα 6).

¹² ΦΕΚ 1041/Δ/27.09.2005, «Κήρυξη ως αναδασωτέας δασικής έκτασης εμβαδού 125,960 στρ. στη δασική θέση "Κυνοσούρα" του Δήμου Αμπελακίων νήσου Σαλαμίνας της Νομαρχίας Πειραιά».

5. Κυκλοφορικά και μεταφορικά στοιχεία περιοχής Κυνόσουρας Σαλαμίνας

Ο κύριος μεταφορικός όγκος από και προς το νησί, διέρχεται μέσω του λιμένα Παλουκίων και κατευθύνεται στο μεγαλύτερο ποσοστό στον Ναύσταθμο και στην πρωτεύουσα, μέσω του άξονα Παλουκίων-Κούλουρης (Σαλαμίνας). Από εκεί διανέμεται στους παράλιους οικισμούς της δυτικής πλευράς. Ένα μικρό τμήμα κατευθύνεται προς τον οικισμό των Αμπελακίων, του Καματερού και ένα ακόμη μικρότερο προς τον οικισμό των Σεληνίων. Αυτή η ροή οχημάτων φθάνει στα Σελήνια, μέσω των Αμπελακίων και του παράκτιου οδικού άξονα, και διασχίζει τον αυχένα της Κυνόσουρας. Πρόκειται για ιδιαίτερα χαμηλή κυκλοφορία η οποία εντείνεται κατά τους θερινούς μήνες και τα σαββατοκύριακα στην είσοδο και έξοδο των παραθεριστών.

Εικ. 19. Διάγραμμα δικτύων και μεταφορικού φόρτου περιοχής Κυνόσουρας Σαλαμίνας (επεξεργασία ομάδας έρευνας).

6. Αρχαιολογικό τοπίο Κυνόσουρας

6.1. Το τοπίο της Ναυμαχίας της Σαλαμίνας

Εικ. 20. Απεικόνιση της Ναυμαχίας της Σαλαμίνας. Πηγή: Department of History, United States Military Academy, West Point. Μετάφραση στα ελληνικά από τον Badseed. Ο χάρτης βελτιώθηκε ή δημιουργήθηκε από Βικιγραφίστες του Εργαστηρίου Εικονογράφησης.
subpagehttp://www.dean.usma.edu/HISTORY/web03/atlases/AncientWarfare/AncientGifsV1.0/SalamisBattleV1.0.gif
, Κοινό Κτήμα, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4716477

Η εικόνα της ιστορικής Ναυμαχίας της Σαλαμίνας του 480 π.Χ. δεν είναι δυνατόν να αποκατασταθεί πλήρως. Οι αρχαίες πηγές είναι σχετικά αντικρουόμενες, ως προς τα μεγέθη των στόλων και της διατάξεις των αντιπάλων. Οι σύγχρονοι ιστορικοί έχουν προχωρήσει σύμφωνα με την αρχαία γραμματεία σε εκτιμήσεις για την αλληλουχία των γεγονότων.

Είναι βέβαιο ότι η ναυμαχία εξελίχθηκε στο στενό μεταξύ Σαλαμίνας και Περάματος σε μία θαλάσσια έκταση, με όριο στα βορειοδυτικά τη νησίδα Αγίου Γεωργίου, στα δυτικά τον όρμο Αμπελακίων και την Κυνόσουρα, στα βόρεια την ακτή του Περάματος, στα νότια τη νησίδα Αταλάντη και στα ανατολικά τη νησίδα Ψυττάλεια. Οι τόποι στους οποίους ήσαν εγκατεστημένοι ή κινήθηκαν οι αντίπαλοι, ήταν το Πέραμα, όπου βρισκόταν το περσικό στράτευμα με τους συμμάχους του, ο λιμένας και ο οικισμός Αμπελακίων με το στράτευμα των συνασπισμένων ελληνικών πόλεων, η Ψυττάλεια όπου εγκαταστάθηκαν Πέρσες οι οποίοι εξοντώθηκαν από τους Αθηναίους.

Ο περσικός στόλος, μετά την ήττα κατέφυγε στην ακτή του Φαλήρου, ενώ πιθανολογείται πως την νύχτα πριν τη ναυμαχία, αιγυπτιακά πλοία απέκλεισαν τη δυτική έξοδο των στενών στη περιοχή των Μεγάρων και της Φανερωμένης.

Εικ. 21. Η θαλάσσια έκταση του στενού μεταξύ Περάματος (αριστερά), Κυνόσουρας (δεξιά) και Ψυττάλειας (στο βάθος δεξιά) όπου διαδραματίστηκε η Ναυμαχία της Σαλαμίνας. Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

Ο χώρος της ναυμαχίας ορίζεται ως αρχαιολογικός χώρος και ιστορικός τόπος από το ΥΠΠΟ το 1982 (ΦΕΚ 305/Β/1982).¹³ Αναλυτικά ορίζεται:

"...Χαρακτηρίζουμε ως αρχαιολογικό χώρο και ιστορικό τόπο τον όρμο των Αμπελακίων με ολόκληρη τη Χερσόνησο της Κυνόσουρας και την Χερσόνησο των Αμπελακίων, όπου η αρχαία πόλη της Σαλαμίνας (ΦΕΚ 84/Β/5.2.69), τον όρμο των Σεληνίων και τις νησίδες Αγ. Γεώργιο και Ψυττάλεια, επειδή στο χώρο αυτό έγινε η περίφημη ναυμαχία που αποτελεί το σπουδαιότερο γεγονός της αρχαίας Ελληνικής Ιστορίας.

Στην χερσόνησο της Κυνόσουρας, μετά την ναυμαχία στήθηκε το τρόπαιο της νίκης των Ελλήνων, από το οποίο προέρχεται και η ονομασία «Τροπαία άκρα». Η νησίδα Ψυττάλεια, που ήταν στην αρχαιότητα αφιερωμένη στον Πάνα και συνδέεται με τη γνωστή απόβαση του Αριστείδα και το φόνο των επιλέκτων Περσών.

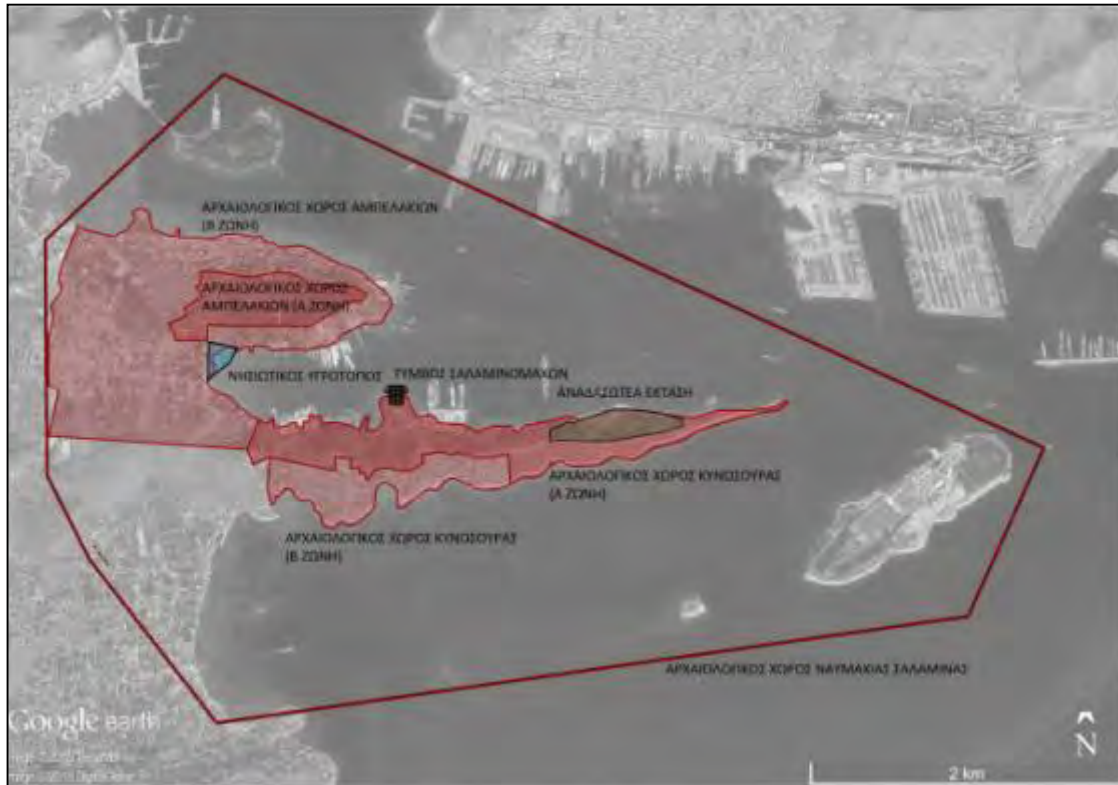
Ο χαρακτηρισμός του αρχαιολογικού-ιστορικού τόπου αποσκοπεί στην προστασία του χώρου της ιστορικής ναυμαχίας από απειλούμενες ριζικές επεμβάσεις που θα εξαφάνιζαν κάθε στοιχείο ιστορικής μνήμης..."

Η κήρυξη συμπληρώνεται το 2001 (ΦΕΚ 1324/Β/2001)¹⁴ για την αποτελεσματικότερη προστασία του αρχαιολογικού χώρου του Τύμβου των Σαλαμινομάχων και των αρχαίων λιμένων Σαλαμίνας:

"...Κηρύσσουμε ως αρχαιολογικό χώρο τη θαλάσσια περιοχή των όρμων Αμπελακίων και Σεληνίων Σαλαμίνας, συμπεριλαμβανομένων και των νήσων Αγ. Γεωργίου, Ψυττάλειας και Ταλάντης..."

¹³ ΦΕΚ 305/Β/26.05.1982, «Χαρακτηρισμός του χώρου της ναυμαχίας της Σαλαμίνας ως αρχαιολογικού-ιστορικού τόπου».

¹⁴ ΦΕΚ 1324/Β/11.10.2001, «Συμπληρωματική κήρυξη ως αρχαιολογικού χώρου της θαλάσσιας περιοχής στους όρμους Αμπελακίων και Σεληνίων Σαλαμίνας».

Εικ. 22. Οι κηρυγμένοι αρχαιολογικοί χώροι στην περιοχή της Κυνόσουρας Σαλαμίνας. Σημειώνονται τα όρια του νησιωτικού υγρότοπου και της αναδασωτέας έκτασης (επεξεργασία ομάδας έρευνας).

6.2. Ο Τύμβος των Σαλαμινομάχων

Στη βόρεια πλευρά της χερσονήσου της Κυνόσουρας, το μικρό βραχώδες ακρωτήριο έχει ένα έξαρμα γης στο μέσον του, το λόφο της Μαγούλας. Το σημείο αυτό ταυτίζεται με τον Τύμβο των Σαλαμινομάχων, όπου στήθηκε το πρώτο Τρόπαιο της νίκης των Ελλήνων επί των Περσών στη ναυμαχία της Σαλαμίνας.¹⁵

Η περιοχή του τύμβου των Σαλαμινομάχων ορίζεται ως αρχαιολογικός χώρος το 1964 (ΦΕΚ 37/Β/1965)¹⁶ και προσδιορίζεται ως προς τα όριά της το 1966 (ΦΕΚ 429/Β/1966).¹⁷

"...Χαρακτηρίζομεν ως αρχαιολογικόν χώρον του εν τη θέσει «Μαγούλα» Σαλαμίνας χώρου, ένθα ο Τύμβος των Σαλαμινομάχων.

Ορίζεται ακριβέστερον με τα εξής όρια: Προς βορράν, ανατολάς και δυσμάς υπό της θαλάσσης, προς νότον δε της διηκούσης από του ενός μυχού της Χερσονήσου εις τον άλλον δι' ερυθράς γραμμής και περιλειούσης ολόκληρον την βραχώδη έκτασιν του λόφου..."

¹⁵ Α.Π. 334821/197412/12492 έγγραφο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτ. Αττικής, Πειραιώς και Νήσων προς το Γραφείο του Υπουργού Πολιτισμού, 27 Νοεμβρίου 2015.

¹⁶ ΦΕΚ 37/Β/19.01.1965, «Περί κηρύξεως αρχαιολογικού χώρου εν τη θέσει «Μαγούλα» Σαλαμίνας».

¹⁷ ΦΕΚ 429/Β/08.07.1966, «Περί χαρακτηρισμού ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων».

Στην περιοχή, η Αρχαιολογική Υπηρεσία διεξήγαγε σειρά σύντομων σωστικών ανασκαφικών ερευνών από το 1965 (δημοσιεύσεις 1966, 1976, 1980, 1981), οι οποίες ακολουθούσαν τις επεμβάσεις -και ενίοτε καταστροφές- στο χώρο από την παρακείμενη ναυπηγική δραστηριότητα. Από τις ανασκαφές, τα ευρήματα οργανώνονται ως εξής:¹⁸

- Ο λόφος της Μαγούλας έχει διαμορφωθεί με τον ακόλουθο τρόπο: στην περιφέρεια ενός φυσικού βραχώδους πυρήνα, έχει συσσωρευτεί επίκωση. Το σύνολο επιστέφεται με έναν ισχυρό κυκλικό λιθοσωρό από αργούς πωρόλιθους και άφθονη λατύπη συνδεδεμένα μεταξύ τους με άμμο, διαμέτρου 20μ. Ο λιθοσωρός και όλη η ανώτερη επιφάνεια του υψώματος έχουν καλυφθεί με τεχνητή επίκωση, η οποία σήμερα φτάνει σε ύψος 1μ. Το συνολικό ύψος του Τύμβου σήμερα είναι 7μ. και 13μ. από την επιφάνεια της θάλασσας.
- Ο κυκλικός δακτύλιος από λίθους που επιστέφει την κορυφή του Τύμβου δεν έχει το ίδιο κέντρο με την εξωτερική περιφέρειά του, αλλά βρίσκεται επιπλέον έκκεντρα, προς τα βορειοανατολικά του. Κατασκευάστηκε με αυτόν τον τρόπο, ώστε το πρώτο Τρόπαιο της Νίκης (η φοινικική τριήρης) που είχε στηθεί επάνω του να είναι ορατό όχι μόνο από τη θάλασσα, αλλά και από την απέναντι ακτή της Αττικής.
- Στην ανατολική πλευρά του λόφου βρέθηκαν 63 ταφές του 5ου και 4ου π.Χ. αι. και υπολείμματα ορθογωνίου βωμού από πωρόλιθο. Στην βόρεια πλευρά του Τύμβου εντοπίστηκαν τρεις ορθογώνιοι χώροι σε σειρά, κατασκευασμένοι από μεγάλους σε μέγεθος και αδρά ειργασμένους ασβεστόλιθους. Οι κατασκευές ερμηνεύτηκαν ως ταφικοί περίβολοι και ταυτίστηκαν με το Πολυάνδρειο των Αθηναίων που βρισκόταν κοντά στο Τρόπαιο της Νίκης.
- Στη ΒΑ, Ν και ΝΔ πλευρά του λόφου βρέθηκαν τρία τουλάχιστον σπηλαιώδη ορύγματα λαξευμένα στο βράχο. Το όρυγμα της Νότια πλευράς περιβάλλεται από ισχυρό ημικυκλικό περίβολο. Στους πρόποδες του λόφου, βόρεια και ανατολικά, βρέθηκαν κατάλοιπα ισχυρών θεμελιώσεων και πώρινοι δόμοι προερχόμενοι πιθανώς από το αρχαίο λατομείο στη βόρεια πλευρά του λόφου, και από το οποίο προέρχεται και το υλικό της διαμόρφωσης του Τύμβου.

¹⁸ Α.Π. 334821/197412/12492 έγγραφο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτ. Αττικής, Πειραιώς και Νήσων προς το Γραφείο του Υπουργού Πολιτισμού, 27 Νοεμβρίου 2015.

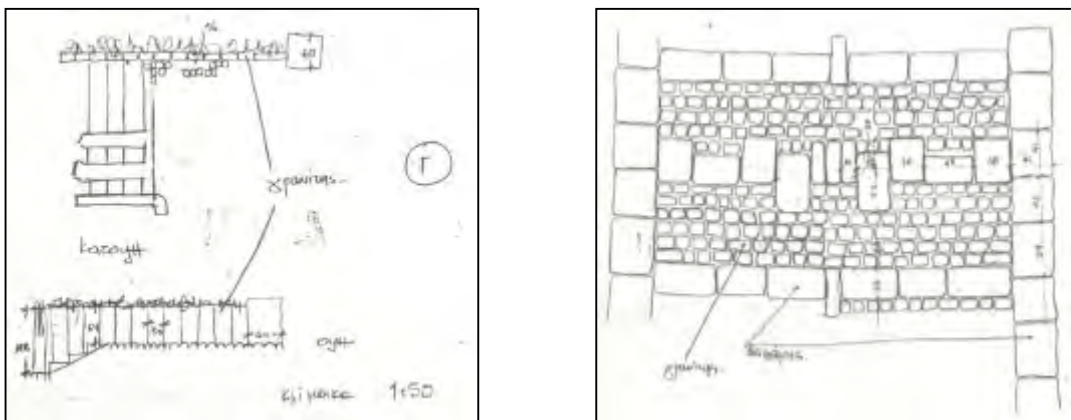

Εικ. 23. Τοπογραφικό του λόφου της Μαγούλας και των ευρημάτων της ανασκαφής, 1980 (Πηγή: αρχείο Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτ. Αττικής, Πειραιώς και Νήσων).

Εικ. 24. και Εικ. 25. Άποψη του Τύμβου από τον βορρά το 1965-66 και το 1976. (Πηγή: Δ. Ζιρώ, 2004).

Ανοιχτό παραμένει το ζήτημα της απαλλοτρίωσης της έκτασης από πλευράς Ελληνικού Δημοσίου, καθώς η έκταση ιδιοκτησιακά ανήκει στην παρακείμενη ναυπηγική εταιρεία. Η πρόταση απαλλοτρίωσης έχει διατυπωθεί από την αρμόδια Εφορεία του ΥΠΠΟ διαδοχικά από το 1986, και το ΚΑΣ έχει γνωμοδοτήσει σχετικά διαδοχικά από το 1992. Επιπλέον, το 2002, ο Τύμβος εξαιρέθηκε από τη σύμβαση παραχώρησης προς τον ΟΛΠ Α.Ε. για την απρόσκοπτη υλοποίηση του προγράμματος ανάδειξης του Αρχαιολογικού Χώρου. Ακόμη, έχουν διατυπωθεί προτάσεις διαμόρφωσης και ανάδειξης του Τύμβου (Έλσα Μιχαηλίδου 1987,¹⁹ Δημοσθένης Ζιρώ κ.ά. 2004²⁰) οι οποίες δεν υλοποιήθηκαν. Παρόλα αυτά, η απαλλοτρίωση δεν έχει ολοκληρωθεί λόγω του υψηλού κόστους.²¹

Εικ. 26. και Εικ. 27. Κατασκευαστικές λεπτομέρειες της πρότασης διαμόρφωσης (Έλσα Μιχαηλίδου, 1987).

Σημειώνεται ότι ο φάκελος του Τύμβου στην αρμόδια Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτ. Αττικής, Πειραιώς και Νήσων του ΥΠΠΟΑ είναι πληρέστατος και περιλαμβάνει όλο το χρονικό των ανασκαφών και των επεμβάσεων στον χώρο. Αποδελτίωση των βασικότερων στοιχείων του φακέλου βρίσκεται στο Παράρτημα.

Το σημερινό μνημείο «ο τύμβος των Σαλαμινομάχων» φιλοτεχνήθηκε από τον γλύπτη Αχιλλέα Βασιλείου και τοποθετήθηκε το 2006, στο μέσον περίπου του ακρωτηρίου της Κυνόσουρας επί του αρχαίου τύμβου. Για την τοποθέτηση του γλυπτού υπήρξε διαφωνία της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και σχετική αντιδικία με τη Νομαρχία Πειραιά.

¹⁹ Α.Π. ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ02/34651/1429 π.έ. έγγραφο της Διεύθυνσης Προϊστ. & Κλασσ. Αρχ/των του ΥΠΠΟ προς τη Β' ΕΦΑ, 11.02.1987.

²⁰ Δημοσθένης Ζιρώ, Κων/νος Μαμαλούγκος, Κων/νος Στρατής, «Πρόταση διαμόρφωσης του “Τύμβου των Σαλαμινομάχων” στην Κυνοσόουρα Σαλαμίνας», Διεύθυνση Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων ΥΠΠΟ, Ιανουάριος 2004.

²¹ Α.Π. 334821/197412/12492 έγγραφο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτ. Αττικής, Πειραιώς και Νήσων προς το Γραφείο του Υπουργού Πολιτισμού, 27 Νοεμβρίου 2015.

Εικ. 28. Η πρόσβαση στο λόφο της Μαγούλας, τον Τύμβο των Σαλαμινομάχων. Οι εγκαταστάσεις των ναυπηγοεπισκευαστικών εταιρειών στην Κυνόσουρα και τον όρμο Αμπελακίων δεσπόζουν στο τοπίο και αποτελούν το κύριο φόντο του μνημείου. Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

Εικ. 29. Το γλυπτό «ο Τύμβος των Σαλαμινομάχων» επί της κορυφής του Τύμβου ή λόφου της Μαγούλας. Πίσω ο ανυψωτικός γερανός ναυπηγείου Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

6.3. Ο αρχαιολογικός χώρος Αμπελακίων

Το ακρωτήριο «Πούντα» κηρύσσεται ιστορικό διατηρητέο μνημείο το 1969 (ΦΕΚ 84/Β/1969),²² καθώς προσδιορίζεται ως:

"...Η θέσις της κλασσικής πόλεως Σαλαμίνας, περιλαμβάνουσα πλήθος ερειπίων οικιών και τειχών. Προς Ανατολάς παλαιαί γερμανικαί εγκαταστάσεις, προς Δυσμάς η δημοσία οδός Καματερού-Αμπελακίων, προς Βορράν η ακτή της Κοινότητος Καματερού, προς Νότον ο λιμήν των Αμπελακίων..."

Ο αρχαιολογικός χώρος των Αμπελακίων (Α' και Β' ζώνη), όπου εκτείνεται η αρχαία πόλη της Σαλαμίνας της κλασσικής και ελληνιστικής περιόδου, καθορίζεται το 1992 (ΦΕΚ 104/Β/1992).²³ Η Α' ζώνη προσδιορίζεται ως αδόμητη, και απαγορεύονται η δόμηση και η άρση. Επιτρέπεται η δενδροκαλλιέργεια και η επισκευή των υφιστάμενων κατοικιών εντός της ζώνης, μετά από έγκριση της αρμόδιας Εφορείας Αρχαιοτήτων. Τα όρια του αρχαιολογικού χώρου τροποποιούνται το 1995 (ΦΕΚ 456/Β/1995)²⁴ και το 2006 (ΦΕΚ 889/Β/2006)²⁵ με επεκτάσεις της Α' ζώνης προς τα δυτικά, και το 2009 (ΦΕΚ 477/ΑΑΠ/2009)²⁶ με τροποποιήσεις της Α' και Β' ζώνης.

6.4. Ο αρχαιολογικός χώρος Κυνόσουρας

Ο αρχαιολογικός χώρος της Κυνόσουρας (Α' και Β' ζώνη) οριοθετείται το 2001 (ΦΕΚ 1459/Β/2001).²⁷ Στη ζώνη Α' απαγορεύεται η δόμηση και η οποιαδήποτε αλλοίωση του εδάφους, η λειτουργία ναυπηγοεπισκευαστικών μονάδων, η κατασκευή λιμενικών έργων, καθώς και οποιαδήποτε κατασκευή. Στη ζώνη Β' επιτρέπεται από πλευράς Αρχαιολογικού Νόμου η δόμηση με ειδικούς όρους και περιορισμούς.

²² ΦΕΚ 84/Β/05.02.1969, «Περί κηρύξεως ως ιστορικός διατηρητέων Μνημείων».

²³ ΦΕΚ 104/Β/18.02.1992, «Καθορισμός ζωνών Α και Β προστασίας του αρχαιολογικού χώρου Αμπελακίων Σαλαμίνας».

²⁴ ΦΕΚ 456/Β/24.05.1995, «Τροποποίηση της αρ. ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ02/47459/2486 π.ε./27.1.92 Υπουργικής Αποφάσεως (ΦΕΚ 104/Β/17.2.1992) 'περί καθορισμού Ζωνών Α και Β Προστασίας του αρχαιολογικού χώρου Αμπελακίων Σαλαμίνας'».

²⁵ ΦΕΚ 889/Β/12.07.2006, «Έγκριση ανακαθορισμού της Ζώνης Α' Προστασίας του αρχαιολογικού χώρου των Αμπελακίων Σαλαμίνας».

²⁶ ΦΕΚ 477/ΑΑΠ/30.09.2009, «Έγκριση μερικού ανακαθορισμού των θεσμοθετημένων ορίων των Ζωνών Α' και Β' προστασίας του κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου των Αμπελακίων Σαλαμίνας».

²⁷ ΦΕΚ 1459/Β/26.10.2001, «Θεσμοθέτηση Ζώνης Α απολύτου προστασίας και οριοθέτηση Ζώνης Β προστασίας στη χερσόνησο Κυνοσούρας Σαλαμίνας Ν. Αττικής».

Εικ. 30. Ανασκαφή στον κηρυγμένο αρχαιολογικό χώρο Αμπελακίων, με φόντο τον αρχαίο λιμένα και τον αυχένα που συνδέει τη χερσόνησο της Κυνόσουρας με την ενδοχώρα. Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

7. Η ευρύτερη περιοχή της Σαλαμίνας και τα αρχαιολογικά κατάλοιπα

Στη Σαλαμίνα απλώνεται ένα δίκτυο αρχαιολογικών σημείων τα οποία τοποθετούνται χρονολογικά σε όλες τις εποχές της ανθρώπινης δραστηριότητας στην Αττική. Από τους νεολιθικούς χρόνους («Σπήλαιο του Ευριπίδη» στα Περιστερία, Κολώνες, Μαυροβούνι και Μύλοι Κούλουρης),²⁸ στη μυκηναϊκή εποχή (οικισμός στα Κανάκια, Κάστρο και Άσπρη Ράχη στο οροπέδιο Γκινάνι), έως την κλασική, ελληνιστική και ρωμαϊκή αρχαιότητα (οικισμός και λιμάνι στα Αμπελάκια). Η Σαλαμίνα κατά τον Μεσαίωνα λειτούργησε ως μικρό δορυφορικό οικιστικό κέντρο της Αττικής, αλλά και ως καταφύγιο των κατοίκων της Αθήνας σε περιόδους μεγάλων επιδρομών. Στους νεώτερους χρόνους αυτό συνέβη τόσο κατά την ενετική εκστρατεία του Μοροζίνι στην Αττική τον 17ο αιώνα όσο και κατά την Επανάσταση. Τα κατάλοιπα αυτών των περιόδων, όπως και του σημαντικού αλβανικού εποικισμού του 16ου-17ου αιώνα, αποτυπώνονται εν μέρει στην πολεοδομική μορφή - αλλά με ελάχιστα πλέον αρχιτεκτονικά τεκμήρια σε παλαιά οικήματα - των δύο ιστορικών οικιστικών πυρήνων, των Αμπελακίων και της Κούλουρης, όπως και σε λίγα θρησκευτικά μνημεία τα οποία έχουν διασωθεί (κυρίως αγροτικοί ναΐσκοι και η Μονή Φανερωμένης).

Κατά τον 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ού, η Σαλαμίνα άλλαξε μορφή με τη μεγέθυνση των οικισμών και τη σταδιακή απώλεια των αγροτικών εκτάσεων και των δασών. Ελάχιστα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής οικοδομήματα, οι εκλεκτικιστικής αρχιτεκτονικής μεσοπολεμικές επαύλεις Παναγιωτόπουλου στα Αμπελάκια και Μπαρμπαρέσσου στα Σελήνια, λίγες από τις ιστορικές εγκαταστάσεις του Ναυστάθμου, το σχεδόν ακέραιο σύμπλεγμα του λοιμοκαθαρηρίου στον Άγιο Γεώργιο, ο φάρος της Κόγχης αλλά και ο ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής αξίας ναός του Αγίου Νικολάου (1950, αρχιτέκτων Σόλων Κυδωνιάτης) στα Σελήνια αποτελούν τα σημαντικά υλικά τεκμήρια της ιστορίας των δύο τελευταίων αιώνων.

Στην πραγματικότητα στο νησί υφίστανται θραύσματα ενός παλίμψηστου, ασύνδετα μεταξύ τους στιγμιότυπα της μακράς συνεχούς κατοίκησης του νησιού. Το διατηρημένο αγροτικό, δασικό και παρθένο παράκτιο τοπίο είναι το μοναδικό στοιχείο το οποίο μπορεί να συνδέσει εννοιολογικά αλλά και λειτουργικά ως προς την επισκεψιμότητα τόπους, μνημεία και εν γένει διάσπαρτα κατάλοιπα. Ο χώρος της Κυνόσουρας, και λόγω της κεντροβαρικής του θέσης, αποτελεί σε συνδυασμό με τον αρχαίο λιμένα και οικισμό των Αμπελακίων τον εν δυνάμει ισχυρότερο αρχαιολογικό πόλο του νησιού, κέντρο αυτού του ευρύτερου δικτύου.

²⁸ Πάλλας Ι. Δημήτριος, «Αρχαιολογικές επισημάνσεις στη Σαλαμίνα», ανατύπωση από τις μελέτες του αρχαιολογικού δελτίου τόμος 42 (1987), Αθήνα 1994 και Μαρή Α. 2007 «Η Νεολιθική Σαλαμίνα», στο Ε. Κονσολάκη-Γιαννοπούλου (επιμέλεια) στο Έπαθλον: Αρχαιολογικό Συνέδριο προς τιμήν του Αδώνιδος Κ. Κύρου, Πόρος, 7-9-Ιουνίου 2002, Τόμος Α', Αθήνα.

8. Η ναυπηγική δραστηριότητα

8.1. Η ναυπηγική δραστηριότητα στην Κυνόσουρα

Η περιοχή του κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου του Τύμβου Σαλαμινομάχων αγοράστηκε από την ναυπηγική εταιρεία «Αρκαδία» Αφών Διαμαντή το 1971 και η επιχείρηση εγκαταστάθηκε σε άμεση επαφή με τον λόφο του μνημείου. Η ιδιοκτησία, σύμφωνα με το διάγραμμα του ΟΛΠ, εκτείνεται και επί της νοτιανατολικής παρειάς του Τύμβου και των τάφων.

Το ναυπηγείο καταλαμβάνει έκταση 34 στρεμμάτων εκ των οποίων τα 22 αποτελούν επιχωματώσεις στη θάλασσα. Η αδόμητη έκταση ιδιοκτησίας της εταιρείας περί και επί του τύμβου ανέρχεται σε 27 στρέμματα.

Στην εταιρεία χορηγήθηκε άδεια από το ΥΠΠΟ το 1971 για την ίδρυση μηχανουργείου πρόχειρης κατασκευής και το 1977 για την εγκατάσταση ναυπηγείου με τον όρο ότι θα εξαιρεθεί της εκμετάλλευσης και θα παραμείνει ελεύθερος ο χώρος του Τύμβου. Παρά την προβλεπόμενη εξαίρεση, η ναυπηγική εταιρεία χρησιμοποίησε τον ευρύτερο χώρο ως χώρο απορριμμάτων και κατέβαλε προσπάθειες να εγκαταστήσει επιχειρήσεις (διαμετακομιστικό σταθμό άνθρακα και εργοστάσιο-ψυγείο) στο χώρο. Η επιχείρηση συνεχίζει να λειτουργεί μέχρι σήμερα.

Μετά την θεσμοθέτηση Ζωνών Προστασίας στην Κυνόσουρα (ΦΕΚ 1459/Β/2001), οι δύο ναυπηγικές εταιρείες, προσέφυγαν στο Συμβούλιο της Επικρατείας, εναντίον της σχετικής Υπουργικής Απόφασης (ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ02/54404/3270) αλλά το ΣΤΕ, με τις αποφάσεις του Ε' τμήματος υπ.αρ. 1922/2008 και 1923/2008, απέρριψε τις προσφυγές.

Οι Περιβαλλοντικοί Όροι λειτουργίας της εγκρίθηκαν με ΚΥΑ των υπουργείων ΠΕΧΩΔΕ, Ανάπτυξης και Εμπορικής Ναυτιλίας το 2005 για διάστημα πέντε ετών -χωρίς την έγκριση του ΥΠΠΟ, ενώ διαδοχικά αιτήματα έγκρισης/ανανέωσης των Περιβαλλοντικών Όρων προς το ΥΠΠΟ απορρίφθηκαν.²⁹

Δυτικά του Τύμβου και του ναυπηγείου Διαμαντή, σε επαφή με την οδό Αμπελακίων-Σεληνίων, στη βόρεια ακτή της χερσονήσου λειτουργεί επίσης το σύμπλεγμα ναυπηγείων Μπεκρή-ΕΤΜΛΕ. Το ναυπηγείο έχει καταλάβει συνολική έκταση 29 στρεμμάτων εκ των οποίων τα 9 στρέμματα είναι επιχωματώσεις στη θάλασσα.

Στην απολύτως αδόμητη νότια ακτή της Κυνόσουρας, από το όριο της τελευταίας οικιστικής ενότητας έως την προβολή του ακραίου ορίου του λατομείου, και από τον δρόμο που διατρέχει τον αυχένα ως τη θάλασσα μία μεγάλη έκταση 147 στρεμμάτων με δύο τμήματα, προσδιορίζεται στο διάγραμμα του ΟΛΠ ως ιδιοκτησίες Διαμαντή (58 στρέμματα) και Μαυρομάτη (89 στρέμματα). Είναι άγνωστο αν αυτές οι εκτάσεις αγοράστηκαν για ναυπηγική χρήση ή με στόχο την οικοπεδοποίηση για οικιστική χρήση.

²⁹ Α.Π. 334821/197412/12492 έγγραφο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτ. Αττικής, Πειραιώς και Νήσων προς το Γραφείο του Υπουργού Πολιτισμού, 27 Νοεμβρίου 2015.

Τέλος επί της βόρειας ακτής της Κυνόσουρας εντοπίζονται 12 ναυάγια εκ των οποίων τα 9 στην ακτή των ναυπηγείων Διαμαντή, Μπεκρή-ΕΤΜΛΕ και τα 3 στην ακτή του λατομείου.

Εικ. 31. Οι ναυπηγοεπισκευαστικές εγκαταστάσεις σε επαφή με την ανασκαφή στην ανατολική πλευρά στον Τύμβου.Σαλαμινομάχων. Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

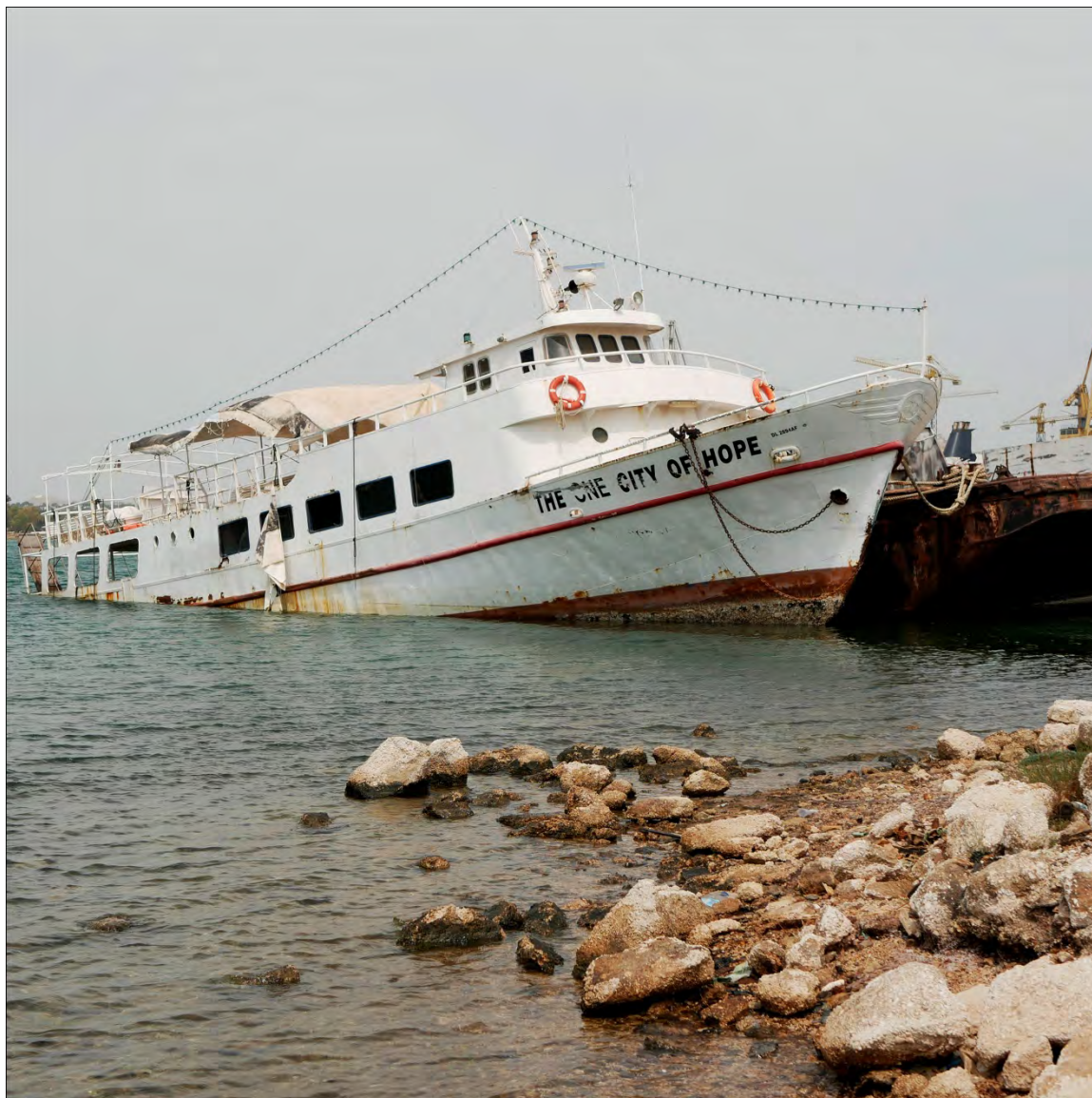
Εικ. 32. Παροπλισμένα πλοία και ναυάγια στη βόρεια άκρη της Κυνόσουρας στην ακτή του ανενεργού λατομείου. Στο φόντο οι γερανοί των ναυπηγείων στο Πέραμα. Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

Εικ. 33. Ναυάγια πλοίων στη βόρεια άκρη της Κυνόσουρας στην ακτή του λατομείου. Στο βάθος το Πέραμα και η Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη. Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

Εικ. 34. Ναυάγια πλοίων στη βόρεια άκρη της Κυνόσουρας. Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

Εικ. 35. Ναυάγια πλοίων στη βόρεια άκρη της Κυνόσουρας. Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

8.2. Η ναυπηγική δραστηριότητα στην Πούντα Αμπελακίων

Απέναντι από τον Τύμβο, προς βορρά, στη θέση Κάτω Πούντα Αμπελακίων, εντός της Β' Ζώνης Προστασίας του αρχαιολογικού χώρου Αμπελακίων, λειτουργούν οι ναυπηγικές μονάδες "Ναυπηγεία Παναγιωτάκη Ε.Π.Ε.", Όμιλος Θεοδωρόπουλου», "Ναυπηγοεπισκευαστική Σαλαμίνος Α.Ε.(Κόρος Νικόλαος)» και "Νέα Ελληνικά Ναυπηγεία Α.Ε.». Εξ αυτών η τελευταία ναυπηγική εταιρεία ξεκίνησε τη λειτουργία της το 2004 σαν μηχανουργείο επισκευής μηχανών και μηχανημάτων πλοίων, με πρώτη άδεια εγκατάστασης στις 22.07.2003 (Β2713/Φ14 ΣΑΛ 528). Η εταιρεία έλαβε έγκριση το 2006 για εκτέλεση έργων επιχωμάτωσης, συνολικής επιφάνειας 12.081,53 τμ,³⁰ χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του Υπουργείου Πολιτισμού. Στη συνέχεια κατασκεύασε λιμενικό έργο από οπλισμένο σκυρόδεμα επεκτείνοντας το στη Ζώνη Α' Απολύτου Προστασίας. (Πρακτικά Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου της 3.12.2013).

Το 2008 ζητήθηκε κατασκευή λιμενικού έργου στο νοτιοδυτικό τμήμα του οικοπέδου του ναυπηγείου. Υπεβλήθηκε στο ΥΠΕΚΑ Προμελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΠΠΕ), η οποία έλαβε αρνητική γνωμοδότηση από την Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων, "για λόγους προστασίας των υφιστάμενων αρχαιοτήτων από άμεση και έμμεση βλάβη." Υποστηρίζει ότι «τα έργα είναι μεγάλης κλίμακας και θα αλλάξουν το ιστορικό τοπίο, τόσο του κηρυγμένου όσο και του ενάλιου αρχαιολογικού χώρου".

Η Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων εισηγήθηκε τότε "να μη χορηγηθεί έγκριση για οποιαδήποτε επέκταση του ναυπηγείου και προτείνει την απομάκρυνσή του από τη συγκεκριμένη περιοχή και τη μετεγκατάστασή του σε άλλη περιοχή". (Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων έγγραφο αρ. πρωτ. Φ4/4/5316/29.9.10)

Εν συνεχεία το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο εισηγήθηκε ομόφωνα την απόρριψη της ΠΠΕ για το έργο επέκτασης του ναυπηγείου "για λόγους προστασίας των υφιστάμενων αρχαιοτήτων από άμεση και έμμεση βλάβη". (Πρακτικά της υπ' αρ. 48/1.12.2010 συνεδρίασης). Με βάση την εισήγηση ο Υπουργός Πολιτισμού και Τουρισμού απέρριψε την ΠΠΕ (ΥΠΠΟ/Τ./ΓΔΑΠΚ/Α1/Φ26/91311/4469π.ε./6.4.11). Στη συνέχεια το ΥΠΕΚΑ με απόφαση του Γενικού Διευθυντή Περιβάλλοντος, έκρινε ότι "δεν είναι δυνατή η υλοποίηση της αιτηθείσας επέκτασης της εταιρείας "ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΑΥΠΗΓΕΙΑ Α.Ε.", για την οποία υπεβλήθη η ΠΠΕ, δεδομένου ότι σύμφωνα με το άρθρο 15 του Ν. 3028/02:

«απαγορεύεται η εκτέλεση κάθε μορφής λιμενικού έργου χωρίς προηγούμενη άδεια, που χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου και η οποία προηγείται από όλες τις άδειες που αφορούν στην εκτέλεση του έργου και τα στοιχεία της αναγράφονται με ποινή ακυρότητας στις υπόλοιπες άδειες που απαιτούνται», (Απόφαση υπ' αρ. 186687/5.5.2011)

Η ΠΠΕ της επέκτασης του ναυπηγείου προέβλεπε:

³⁰ ΚΥΑ Υπ. Οικ. & Οικ. - Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ - Υ.Ε.Ν. Αρ. Πρωτ. 8221.Τ11/20/06.

“i) επέκταση του ναυπηγείου με κατασκευή κρηπιδότοιχων και επιχωμάτωση της περιοχής μεταξύ των κρηπιδότοιχων και της ξηράς, (επιχωματούμενη έκταση θάλασσας 11.259,20 τμ και χρησιμοποίηση τμήματος χερσαίας λιμενικής ζώνης 680,11 τμ), ii) επέκταση του ναυπηγείου στη νοτιοδυτική πλευρά σε νέο οικόπεδο iii) κατασκευή δύο νέων ζευγών σιδηροτροχιών και ανακατασκευή τμήματος 125 μ. Στις νέες εγκαταστάσεις θα κατασκευάζονται και επισκευάζονται σκάφη μήκους έως 110 μ.”

Η εταιρεία κατέθεσε αίτηση θεραπείας κατά της απόφασης του Υπουργού Πολιτισμού. Το ΚΑΣ γνωμοδότησε θετικά υπό όρους (2013), έπειτα από διευκρινήσεις της εταιρείας, και αυτή εγκρίθηκε από τον Υπουργό Πολιτισμού.³¹

Σε συνέχεια αυτού, η εταιρεία κατέθεσε νέα Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ) για το σχεδιαζόμενο έργων επεκτάσεων. Για την υπό εξέταση ΜΠΕ, οι αρμόδιες Εφορείες Εναλίων Αρχαιοτήτων, Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής και η Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων,³² σημείωσαν ότι οι υποθαλάσσιες έρευνες στο χώρο του έργου δεν εντόπισαν αρχαιολογικά ευρήματα και ότι:

“η διαβιβασθείσα Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων του λιμενικού έργου επέκτασης του γηπέδου της εταιρείας “Νέα Ελληνικά Ναυπηγεία Α.Ε”, δεν διαφοροποιείται ως προς το περιεχόμενο από την Προμελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΠΠΕ) η οποία εγκρίθηκε με την Υ.Α ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΑΧ/Φ26/97203/49067/6696/3236/3-2-14.”

Σε συνέχεια αυτών, η ΜΠΕ εγκρίθηκε από το ΥΠΕΝ.³³ Αναλυτικά σημειώνεται:

“Τα νέα έργα αφορούν στην: α) επέκταση του γηπέδου του ναυπηγείου με επίχωση στη θάλασσα εμβαδού: $E=9.646,75$ τμ, β) επίχωση τμήματος του υφιστάμενου γηπέδου, εμβαδού: $E=1.612,45$ τμ για τη δημιουργία ενιαίας επιφάνειας με αυτήν που θα προκύψει από την επίχωση της θάλασσας. Συνολικό εμβαδόν επιχώσεων: $E=11.259,20$ τμ, γ) κατασκευή τοίχων αντιστήριξης στο βόρειο και δυτικό όριο του έργου, όπως περιγράφονται στη ΜΠΕ (κείμενο και σχέδιο υπ’ αριθμ. 1), που συνοδεύει την παρούσα, με τους όρους και περιορισμούς που τίθενται με την παρούσα απόφαση.

Ναυπήγηση πλοίων - σκαφών

Στη χερσαία ζώνη του ναυπηγείου, μεταφέρονται και συναρμολογούνται ελάσματα καθώς και προκατασκευασμένοι τομείς και διάφορα εσωτερικά χωρίσματα, έτσι ώστε να διαμορφωθεί η μεταλλική κατασκευή του υπό ναυπήγηση σκάφους. Στη συνέχεια, τοποθετούνται οι σωληνώσεις και όποια άλλη μεταλλική κατασκευή απαιτεί συγκόλληση. Ακολούθως, πραγματοποιείται βαφή, ανέγερση,

³¹ Απόφαση ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΑΧ/Φ26/97203/49067/6696/3236/3-2-2014.

³² Σχετικά έγγραφα 199274/119594/4211/16-6-2016, 95587/56571/3827/914/7-2015/16-6-2016, και ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΒΜΑ/ΤΣΠΑΕΕ/243621/145929/5308/134/20-7-2016.

³³ ΥΑ ΥΠΕΝ 7242/14-3-2017.

συναρμολόγηση και εξοπλισμός με τα ηλεκτρικά, ηλεκτρονικά, μηχανικά, ξυλουργικά και άλλα μέρη τους.

Επισκευές πλοίων – σκαφών

Περιλαμβάνουν:

- Μηχανουργικές εργασίες - επισκευές
- Ανέλκυση στην ξηρά
- Πιθανούς καθαρισμούς
- Ελασματοουργικές - σωληνουργικές εργασίες
- Προετοιμασία μεταλλικών επιφανειών για βαφή (υδροβολή εσωτερικών και εξωτερικών χώρων, αμμοβολή εσωτερικών χώρων)
- Βαφή μεταλλικών επιφανειών

Μηχανουργείο - Σωληνουργείο - Ελαφρύ ελασματοουργείο

Γίνεται η μηχανουργική κατεργασία και διαμόρφωση μετάλλων (τόρνευση, πλάνισμα, φρεζάρισμα κ.λπ.) για την κατασκευή ή επισκευή διαφόρων εξαρτημάτων μηχανών, συνδέσεων, τμημάτων μεταλλικών κατασκευών. Επίσης, κατασκευή και συναρμολόγηση των αντικειμένων του εσωτερικού μεταλλικού εξοπλισμού των πλοίων, διαμόρφωση και κατασκευή τμημάτων δικτύων σωληνώσεων (χάραξη, κοπή σωλήνων είτε με μηχανικά μέσα είτε με χρήση φλόγας, συγκόλλησης κ.λπ.).

Ηλεκτρολογείο

Περιλαμβάνει: εκτέλεση μετρήσεων, ρυθμίσεων και επισκευών ηλεκτροκινητήρων, οργάνων, πινάκων και γενικότερα ηλεκτρολογικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού.

Επιπλέον

Τα κτίρια που βρίσκονται στο τμήμα του γηπέδου που καθορίζεται ως “Ελεύθεροι χώροι – Αστικό πράσινο” να χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για τις χρήσεις που προβλέπονται στην υπ’ αριθ. 435/08 οικοδομική άδεια, δεδομένου ότι σύμφωνα με το έγγραφο που αναφέρεται στο προοίμιο της παρούσας με α.α. (41), αυτές αποτελούν υπάρχουσες χρήσεις, προ της 31ης.1.1983 και θεωρούνται “νομίμως υφιστάμενες χρήσεις κτιρίων”, οι οποίες προϋφίστανται της εφαρμογής του ΓΠΣ Σαλαμίνας (ΦΕΚ 572Δ/1985, ΦΕΚ 1105Δ/1997, ΦΕΚ 302ΑΑΠ/2014).”

Παρά τις παραπάνω περιγραφόμενες εγκρίσεις έργων επεκτάσεων της ναυπηγοεπισκευαστικής δραστηριότητας της Εταιρείας, διαπιστώνονται στην περιοχή λιμενικές και χωματοουργικές εργασίες μεγάλης κλίμακας, όπως η κατασκευή κρηπιδότοιχων, η κατασκευή τοιχείων από οπλισμένο σκυρόδεμα μέσα στη θάλασσα, η εκσκαφή στον πυθμένα, οι εκσκαφές μεγάλης κλίμακας σε μεγάλη απόσταση από τα όρια του οικοπέδου, η τοποθέτηση ογκόλιθων σε διάφορα σημεία του κόλπου, και η χρησιμοποίηση τεράστιων ποσοτήτων οπλισμένου σκυροδέματος για την κατασκευή διαπέδων εργασίας στις επιχωματούμενες επιφάνειες.

Εικ. 36. Ναυπηγοεπισκευαστικές εγκαταστάσεις στην Πούντα. Φωτό: Κωνσταντίνος Ζηργάνος-Καζολέας.

9. Οι πιέσεις από τις επεκτάσεις του λιμένα Πειραιά

Ο Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς (ΟΛΠ), με αντικείμενο τη διοίκηση του λιμένα Πειραιά, ιδρύεται το 1930 (ΦΕΚ 166/Α/1930).³⁴ Στην αρχική φάση του ο ΟΛΠ περιλαμβάνει το τμήμα του λιμανιού από το Μικρολίμανο («λιμενίσκος Κουμουνδούρου») έως το Πέραμα. Η θαλάσσια και η χερσαία ζώνη του Όρμου Αμπελακίων Σαλαμίνας εντάσσονται στον ΟΛΠ το 1950 (ΦΕΚ 252/Α/1950, ΦΕΚ 8/Α/1951).³⁵ Στη συνέχεια, εντάσσονται στον ΟΛΠ ο Ασπρόπυργος το 1954 (ΦΕΚ 59/Α/1954)³⁶ και το Νέο Φάληρο το 1957 (ΦΕΚ 83/Α/1957).³⁷ Η περιοχή της Κυνόσουρας εντάσσεται στον ΟΛΠ μερικώς το 1962 (ΦΕΚ 93/Α/1962)³⁸ και συνολικά το 1968 (ΦΕΚ 194/Β/1968).³⁹ Στη συνέχεια, ο ΟΛΠ επεκτείνεται προς το Πέραμα και το Νέο Φάληρο το 1968 (ΦΕΚ 40/Α/1968),⁴⁰ το Καματερό Σαλαμίνας το 1970 (ΦΕΚ 164/Α/1970),⁴¹ το Πέραμα το 1970 (ΦΕΚ 177/Δ/1970)⁴² και τις νησίδες Ψυττάλειας, Αταλάντης και Χοιράδων Σκροφών του 1975 (ΦΕΚ 12/Α/1975).⁴³

Η χερσαία και θαλάσσια ζώνη του ΟΛΠ περιλαμβάνει, επομένως, τμήμα της ανατολικής πλευράς της Σαλαμίνας, την παράλια ζώνη των Αμπελακίων και του Καματερού και την χερσόνησο της Κυνόσουρας.

Η Σύμβαση παραχώρησης μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Ο.Λ.Π. Α.Ε. του 2002 κυρώνεται με νόμο το 2008 (ΦΕΚ 57/Α/2008, ΦΕΚ 2372/Β/2008).⁴⁴ Από την παραχώρηση εξαιρούνται χώροι της χερσαίας Λιμενικής Ζώνης, μεταξύ αυτών χώρος των ναυπηγείων στα Αμπελάκια και η περιοχή του Τύμβου Σαλαμινομάχων.

Ειδικότερα σύμφωνα με τη Σύμβαση εξαιρούνται:

"...Στα Αμπελάκια Σαλαμίνας ο συνολικός χερσαίος χώρος μεταξύ των ναυπηγείων Παναγιωτάκη (βόρεια) και Μπεκρή (νότια) με το έμπροσθεν αυτού θαλάσσιο μέτωπο.

³⁴ ΦΕΚ 166/Α/15.05.1930, «Περί οργανώσεως του λιμένος Πειραιώς (Ο.Λ.Π.)».

³⁵ ΦΕΚ 252/Α/29.10.1950, «Περί Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς» και ΦΕΚ 8/Α/08.01.1951, «Περί κυρώσεως τροποποιήσεως του υπ' αριθμ. 1559/1950 Αναγκ. Νόμου 'περί Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς'».

³⁶ ΦΕΚ 59/Α/05.04.1954, «Περί επεκτάσεως της περιοχής του Λιμένος Πειραιώς επί παραλίων της Κοινότητας Ασπρόπυργου».

³⁷ ΦΕΚ 83/Α/11.05.1957, «Περί επεκτάσεως της περιοχής του Λιμένος Πειραιώς».

³⁸ ΦΕΚ 93/Α/23.06.1962, «Περί επεκτάσεως της περιοχής του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς εις τμήμα της χερσονήσου Κυνόσουρας».

³⁹ ΦΕΚ 194/Β/15.04.1968, «Περί επεκτάσεως της χερσαίας ζώνης του λιμένος Πειραιώς εις την περιοχὴν Κυνόσουρας της Νήσου Σαλαμίνας».

⁴⁰ ΦΕΚ 40/Α/26.02.1968, «Περί επεκτάσεως της περιοχής του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς α) πέραν του ακραίου προβλήτος Περάματος μέχρι των ορίων του Ναυστάθμου και β) εις την θέσιν της Ακτής Πρωτοψάλτη».

⁴¹ ΦΕΚ 164/Α/06.08.1970, «Περί επεκτάσεως της περιοχής του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς εις ἕνια παράλια της νήσου Σαλαμίνας».

⁴² ΦΕΚ 177/Δ/17.08.1970, «Περί επεκτάσεως της χερσαίας ζώνης του Ο.Λ.Π. εις την περιοχὴν Περάματος».

⁴³ ΦΕΚ 12/Α/30.01.1975, «Περί επεκτάσεως της περιοχής του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς επί των παραλίων των νήσων Ψυττάλειας, Αταλάντης και Χοιράδων Σκροφών».

⁴⁴ ΦΕΚ 57/Α/03.04.2008, «Κύρωση των Συμβάσεων Παραχώρησης μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και των Οργανισμών Λιμένος Πειραιώς (Ο.Λ.Π. Α.Ε.) και Θεσσαλονίκης (Ο.Λ.Θ. Α.Ε.), ρυθμίσεις για το προσωπικό της Ο.Λ.Π. Α.Ε. και άλλες διατάξεις» και ΦΕΚ 2372/Β/21.11.2008, «Τροποποίηση των άρθρων 2, 3, 4 και 18 της από 13.2.2002 Σύμβασης Παραχώρησης μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Ο.Λ.Π. Α.Ε. σύμφωνα με τις διατάξεις του τρίτου άρθρου του ν. 3654/2008».

*Τη χερσαία λιμενική ζώνη έκτασης 19.000 τ.μ. της περιοχής Τύμβου
Σαλαμινομάχων..."*

Η Σύμβαση τροποποιείται/συμπληρώνεται ως προς τους όρους δόμησης και χρήσεων γης στην περιοχή του Ναυπηγοεπισκευαστικού λιμένα Πειραιά το 2013 (ΦΕΚ 68/ΑΑΠ/2013).⁴⁵ Για την περιοχή των Αμπελακίων και της Κυνόσουρας Σαλαμίνας προβλέπεται Σ.Κ. 20%, Σ.Δ. 0,30 και μέγιστο ύψος 15μ. για ναυπηγοεπισκευαστική δραστηριότητα.

Με βάση τη Σύμβαση παραχώρησης του ΟΛΠ στην Cosco, όπως κυρώθηκε με τον Ν.4404/2016,⁴⁶ ΦΕΚ 125Α/8.7.2016, εξαιρέθηκε η Α' Ζώνη της Κυνόσουρας πλην των δύο ναυπηγείων που δραστηριοποιούνται εκεί, και θαλάσσια ζώνη πλάτους 200 μέτρων περιμετρικά της Κυνόσουρας. Εξαιρέθηκαν επίσης οι δομημένες εκτάσεις στην Β' Αρχαιολογική Ζώνη της Κυνόσουρας και ο αρχαίος λιμένας. Συνολικά εξαιρέθηκαν της παραχώρησης και κατά συνέπεια της λιμενικής χρήσης, περί τα 600 στρέμματα της χερσονήσου. Σε αυτά περιλαμβάνονται ο μικρός οικισμός επί της Κυνόσουρας, ο αρχαιολογικός χώρος, το παλαιό λατομείο, οι εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού και τα παλαιά οχυρά και καταφύγια. Το ενεργό ναυπηγείο δεν εξαιρέθηκε, όπως δεν εξαιρέθηκαν και οι σημειωμένες ιδιοκτησίες Διαμαντή και Μαυρομάτη στη βραχώδη νότια ακτή. Η διαδικασία απόδοσης των χώρων ολοκληρώθηκε το 2018.⁴⁷ Η συνολική έκταση που εξαιρείται της λιμενικής χρήσης του ΟΛΠ, συμπεριλαμβανομένων των πρόσφατων και προγενέστερων παραχωρήσεων, ανέρχεται σε 825 στρέμματα.

10. Οι πιέσεις από τη λειτουργία του ευρύτερου λιμένα Πειραιά

Η ανάπτυξη του λιμένα Πειραιά κατά τα επόμενα χρόνια προδιαγράφεται από τα βασικά στοιχεία του Master Plan και του Σχεδίου Ανάπτυξης Λιμένα.⁴⁸ Τα δύο σχέδια βρίσκονται αυτή τη στιγμή σε δημόσια διαβούλευση στο επίπεδο της Περιφερειακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των κοινωνικών εταίρων ενώ θα ακολουθήσει η έγκρισή τους από τις αρμόδιες αρχές.

Σύμφωνα με αυτά, η λιμενική ζώνη από τον κεντρικό Πειραιά έως το Πέραμα αναμένεται να αναπτυχθεί σε βάθος δύο δεκαετιών στους τομείς της εμπορευματικής κίνησης, της

⁴⁵ ΦΕΚ 68/ΑΑΠ/08.03.2013, «Όροι δόμησης και χρήσεις γης στην περιοχή του ναυπηγοεπισκευαστικού λιμένα Οργανισμού Λιμένος Πειραιά ΑΕ».

⁴⁶ ΦΕΚ 126/Α/08.07.2016, «Για την κύρωση της από 24 Ιουνίου 2016 τροποποίησης και κωδικοποίησης σε ενιαίο κείμενο της από 13 Φεβρουαρίου 2002 Σύμβασης Παραχώρησης μεταξύ Ελληνικού Δημοσίου και της Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς ΑΕ και άλλες διατάξεις».

⁴⁷ ΦΕΚ 1603/Β/2018, «Καθορισμός των όρων της παραχώρησης της χρήσης και εκμετάλλευσης των εξαιρουμένων χώρων, που αναφέρονται στο Μέρος ΙΙΙ με αριθμό 6 και στο Μέρος ΙV με αριθμούς 33 και 34 του Παραρτήματος 3.5 της Σύμβασης Παραχώρησης, μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της «Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς Α.Ε.», που κυρώθηκε με το ν. 4404/2016 (Α' 126), και εμφανίζονται στους Τομείς του Αναλυτικού Τοπογραφικού Διαγράμματος που συνάπτεται στην ίδια Σύμβαση ως Παράρτημα 3.2 αυτής με τους ίδιους ως άνω αριθμούς, οι οποίοι αποδόθηκαν οριστικά δυνάμει των παραγράφων 2, 3 περιπτώσεις γ και ζ, 4 και 5 του άρθρου 140 του ν. 4504/2017 (Α' 184) αποκλειστικά και μόνον στο Δήμο Σαλαμίνας.

⁴⁸ Dornis Feron Consulting Engineers & Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς Α.Ε., *Αναπτυξιακό Πρόγραμμα και Μελέτη Διαχείρισης (Master Plan)*, Πειραιάς 2018 και *Σχέδιο Ανάπτυξης Λιμένα (Σ.Α.Λ.)*, Πειραιάς 2017.

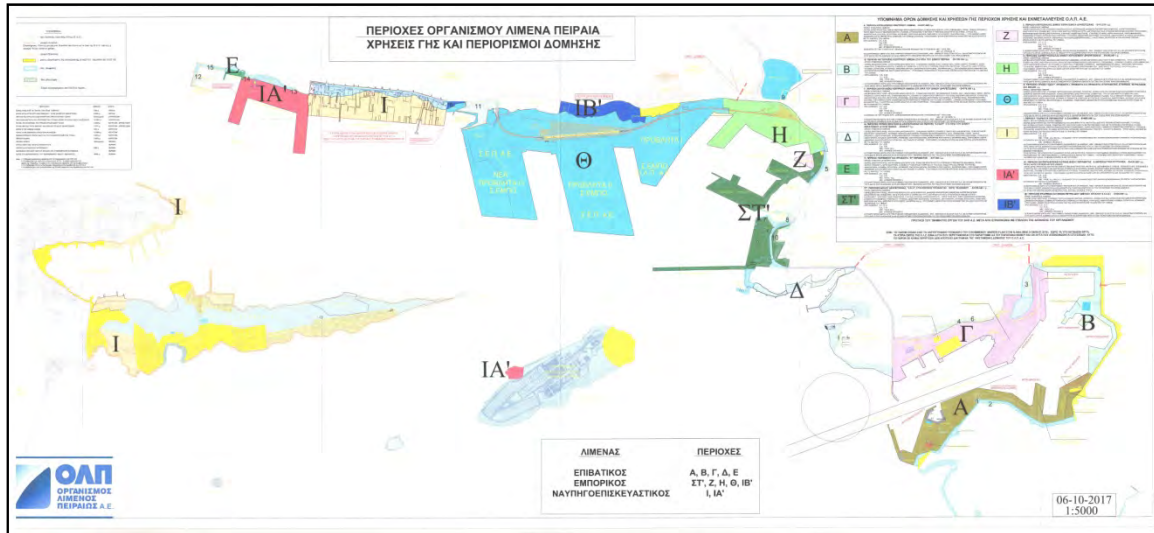
ναυπηγοεπισκευής και της κρουαζιέρας ενώ αναμένεται να μείνει στάσιμο το επίπεδο της επιβατικής κίνησης της ακτοπλοΐας.

Εικ. 37. Το Σχέδιο Ανάπτυξης Λιμένα του ΟΛΠ (Δεκέμβριος 2017).

Εικ. 38. Απόσπασμα της περιοχής της Κυνόσουρας από το Σχέδιο Ανάπτυξης Λιμένα του ΟΛΠ (Δεκέμβριος 2017).

Εικ. 39. Περιοχές Οργανισμού Λιμένα Πειραιά. Χρήσεις γης και όροι δόμησης (2017).

Εικ. 40. Απόσπασμα περιοχής Κυνόσουρας και Αμπελακίων Σαλαμίνας από τον χάρτη «Περιοχές Οργανισμού Λιμένα Πειραιά. Χρήσεις γης και όροι δόμησης (2017)».

Σύμφωνα με τον σχεδιασμό του ΟΛΠ, στον τομέα της εμπορευματικής κίνησης σχεδιάζεται η αύξηση του μεταφορικού όγκου όπως και των μεγθών των πλοίων στον λιμένα Ηρακλέους. Η αύξηση των θαλάσσιων μεταφορών από και προς την Ευρώπη αναμένεται να ανέλθει σε ένα μέγεθος της τάξης του 3% κατ' έτος, εκ του οποίου το 50% αναφέρεται στη

Μεσόγειο.⁴⁹ Ο στρατηγικός στόχος του ΟΛΠ για τον Πειραιά είναι η αύξηση του διακινούμενου όγκου εμπορευματοκιβωτίων στα 600.000 TEUs ετησίως⁵⁰ ή σε 10 εκ TEUs ως το 2030 (από 4εκ. το 2016) και αύξηση των Ro-Ro στις 770.000 κινήσεις (από 362.000 το 2016) όπως και εξασφάλιση αποθηκευτικών χώρων εμβαδού 53.000m² m² (από 13.000 το 2016).⁵¹

Στον τομέα της κρουαζιέρας ο στόχος ανέρχεται στο ύψος των νέων 580.000 επιβατών της homeroport κρουαζιέρας (με τον Πειραιά ως λιμάνι εκκίνησης) εκ των οποίων οι 100.000 να προέρχονται από την Κίνα, ενώ ταυτόχρονα δρομολογείται η νότια επέκταση του λιμένα με 2 έως 6 νέες θέσεις κρουαζερόπλοιων και παράλληλη αύξηση των ελλιμενιζόμενων πλοίων.⁵² Ο συνολικός αριθμός των διακινούμενων επιβατών κρουαζιέρας θα κυμανθεί σε 1,5 με 2 εκ.

Στις ναυπηγικές δραστηριότητες θα υπάρξει εγκατάσταση νέας ναυπηγοεπισκευαστικής δεξαμενής 80.000 τόνων, 240 μ. μήκους, 35μ εσωτερικό πλάτος, ανυψωτικής ικανότητας 22.000 τόνων στο Πέραμα⁵³ ενώ ολοκληρώθηκε η εγκατάσταση νέας ναυπηγοεπισκευαστικής μονάδας Mega Yachts στον Άγιο Γεώργιο Κερασινίου. Ταυτόχρονα τα έργα των επεκτάσεων της ακτογραμμής στο μέτωπο των μικρών ναυπηγείων της ακτής Περάματος όπως και ο εκσυγχρονισμός των εγκαταστάσεων με υπόστεγα μεγάλου ύψους αλλάζουν την εικόνα του παράκτιου μετώπου στα βόρεια του στενού.

Από αυτές τις εξελίξεις αναμένεται η μεγάλη εντατικοποίηση της λιμενικής, ναυπηγικής και θαλάσσιας δραστηριότητας στο στενό της Σαλαμίνας και ειδικότερα:

- Αύξηση του αριθμού και των μεγεθών των πλοίων κρουαζιέρας στο ανατολικό άκρο του στενού.
- Αύξηση του αριθμού και των μεγεθών των εμπορικών πλοίων σε όλο το μήκος του στενού.
- Χερσαίες επεκτάσεις στην ακτογραμμή στο άκρο του κεντρικού λιμένα, στον λιμένα Ηρακλέους, στο Ικόνιο και στο Πέραμα.

Τα πιο πάνω θα ενδυναμώσουν κατά πάσα πιθανότητα τις πιέσεις και για την παράπλευρη οικονομία ναυπηγείων και διαλυτηρίων στις ακτές της Σαλαμίνας ενώ ανεβάζουν σημαντικά τις εκπομπές ρύπων στον αέρα και τη θάλασσα (καυσαέρια πλοίων, αμμοβολή, κατάλοιπα ναυπηγικής δραστηριότητας και διάλυσης πλοίων).

Ο λιμένας Αμπελακίων και η Κυνόσουρα βρίσκονται λόγω της θέσης τους στο κέντρο όλης αυτής της εξέλιξης.

⁴⁹ Domos Feron Consulting Engineers & Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς Α.Ε., *Αναπτυξιακό Πρόγραμμα και Μελέτη Διαχείρισης (Master Plan)*, Πειραιάς 2018, σελ. 501.

⁵⁰ *ό.π.*, σελ. 502.

⁵¹ *ό.π.*, σελ. 489.

⁵² *ό.π.*, σελ. 495.

⁵³ *ό.π.*, σελ. 519.

11. Οι οικιστικές πιέσεις

Η κατασκευή της υποθαλάσσιας ζεύξης Περάματος-Σαλαμίνας⁵⁴ η οποία αναμένεται να ξεκινήσει το αμέσως επόμενο διάστημα, θα μεταβάλει αρχικά σε βάθος δεκαετίας το πεδίο των αξιών γης και στη συνέχεια τις ίδιες τις χρήσεις γης, τουλάχιστον κατά μήκος του άξονα Παλούκια-Κούλουρη (Σαλαμίνα). Εκτιμάται ότι θα υπάρξουν πιέσεις, ώστε ο άξονας να προχωρήσει προς τη Φανερωμένη και από εκεί να συνδεθεί με τον άξονα ΠΑΘΕ στο Μεγάλο Πεύκο, συμπληρώνοντας από νότο τον μεγάλο μητροπολιτικό κυκλοφοριακό δακτύλιο.

Είναι βέβαιο ότι αυτά τα έργα θα έχουν τις εξής επιπτώσεις:

- Επιτάχυνση της προσπέλασης από και προς Πειραιά.
- Εγκατάσταση μητροπολιτικών χρήσεων κατά μήκος του κεντρικού τμήματος του νησιού.
- Οικιστικές επεκτάσεις πρώτης και δεύτερης κατοικίας όπως και αύξηση πληθυσμού στην ευρύτερη περιοχή του άξονα, οι οποίες μπορούν να φθάσουν ως τα Σελήνια και το Μούλκι (Αιάντειο) ή τη Φανερωμένη.

Οι πολεοδομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις από τη σύνδεση θα είναι σημαντικές. Εν ολίγοις η Σαλαμίνα θα μητροπολιτικοποιηθεί αποκτώντας σαφή ταυτότητα προαστίου, αλλά ενός προαστίου το οποίο, στην κεντρική τουλάχιστον ζώνη του θα προσομοιάζει στα Μεσόγεια και λιγότερο στη σημερινή ήπια ταυτότητα του νησιού.

Ο λιμένας Αμπελακίων και η Κυνόσουρα βρίσκονται λόγω της θέσης τους στην νότια περιφέρεια αυτών των μετασχηματισμών και αναμένεται να επηρεαστούν έμμεσα.

12. Η αλλαγή του τοπίου της Ναυμαχίας της Σαλαμίνας τον τελευταίο μισόν αιώνα

Το στενό της Σαλαμίνας, ήταν ένα τόπος, ένα θαλάσσιο πέρασμα με μικρότερα περάσματα ανάμεσα στη Σαλαμίνα, στο Πέραμα και στις βραχονησίδες. Στα βόρεια δέσποζαν οι βραχώδεις πλαγιές του όρους Αιγάλεω οι οποίες κατέληγαν στις αμμώδεις ακτές του Περάματος, στα νότια η Ψυττάλεια και η χαμηλή βραχώδης άκρη της Κυνόσουρας. Στα δυτικά τα στενά ορίζονταν από τους δύο όρμους των Αμπελακίων και των Παλουκίων, όπως και το επίσης χαμηλό ακρωτήριο της Πούντας ανάμεσά τους.

Το Πέραμα εποίκιστηκε σε όλο το μήκος της νότιας ακτής του. Η πλαγιά του Αιγάλεω οικοδομήθηκε σχεδόν ολόκληρη σταδιακά από τη δεκαετία του 1950 με αυθαίρετους οικίσκους έως τη δεκαετία του 1990 οπότε εντάχθηκαν στο σχέδιο πόλης και τα υψηλότερα τμήματα της πόλης και οικοδομήθηκαν πολυώροφα κτίρια κατοικιών. Η ακτή κατελήφθη ολόκληρη από ναυπηγεία και μονάδες πετρελαιοειδών, ήδη από τον Μεσοπόλεμο. Αυτά μεγεθύνθηκαν προς το τέλος του 20ού αιώνα. Οι μεγάλες ναυπηγικές εγκαταστάσεις του Περάματος, οι μεταφορτωτικοί γερανοί του Ικονίου, και οι επεκτάσεις των λιμενικών

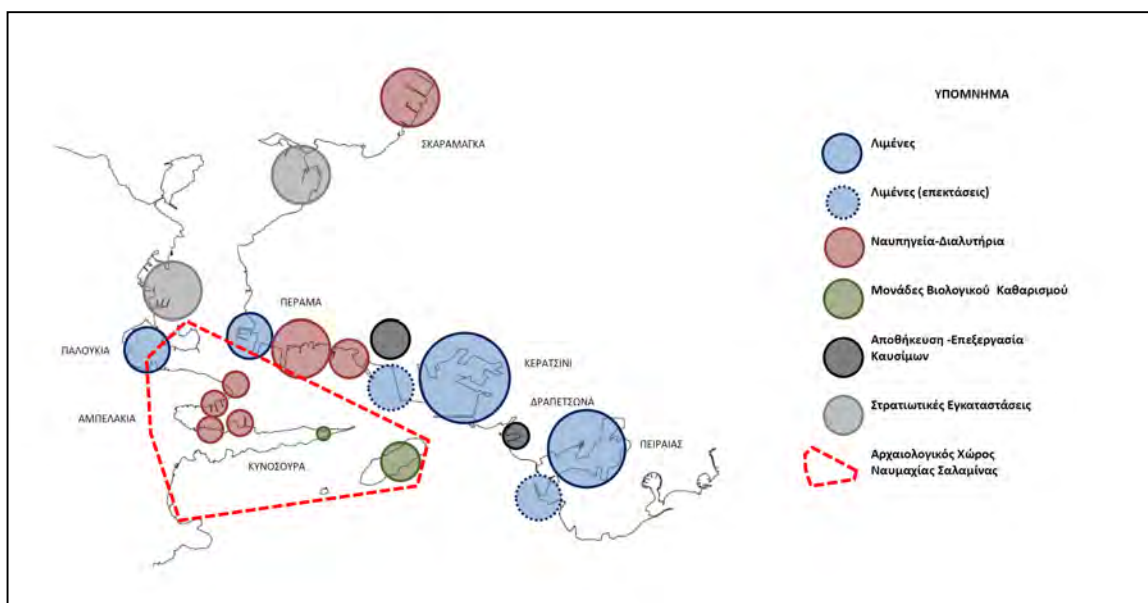
⁵⁴ Βλ. athenstransport.com «Η υποθαλάσσια σύνδεση Σαλαμίνας και το Τραμ», 07.02.2018 [online] <<https://www.athenstransport.com/2018/02/ypothalassia-salaminas/>> [τελευταία πρόσβαση: 25.3.2018]

εγκαταστάσεων, σε μεγάλο βάθος στη θάλασσα, κυριαρχούν πλέον στην ηπειρωτική ακτή του στενού.

Στην πλευρά της Σαλαμίνας, οι οικιστικές επεκτάσεις ήταν λιγότερο εντατικές και με μικρά ύψη κτιρίων.

Ο παλιός πυρήνας των Αμπελακίων διαχύθηκε από την ενδοχώρα, φθάνοντας στις ακτές και στην Πούντα Καματερού. Σε αυτές τις περιοχές οι μεγάλες αλλοιώσεις προέκυψαν κυρίως από τις εγκαταστάσεις ναυπηγοεπισκευής και διάλυσης πλοίων. Τόσο η μεγάλη κλίμακα υποστέγων, γερανών και ναυαγίων ή πλοίων υπό ναυπήγηση, όσο και η άναρχη χωροθέτησή τους άτακτα στις ακτές έχουν διαταράξει ανεπανόρθωτα ίσως την ακτογραμμή και το θαλάσσιο τοπίο.

Σε ό,τι αφορά τις δύο νησίδες, ο μεν Άγιος Γεώργιος διατηρείται ακόμη στην κλίμακα των χαμηλών ισογείων του Μεσοπολέμου, η Ψυττάλεια όμως έχει αλλάξει δραματικά, με την εγκατάσταση επάνω της του εργοστασίου βιολογικού καθαρισμού της πρωτεύουσας, την ταπείνωση της κορυφογραμμής και τη μετατροπή της σε ένα περιβαλλοντικά ελεγχόμενο αλλά βιομηχανικό τοπίο. Η βραχονησίδα της Αταλάντης, στο νότιο όριο του θαλάσσιου στενού, είναι ίσως το μοναδικό τμήμα τοπίου της αρχαιότητας το οποίο διατηρείται αδιατάρακτο.

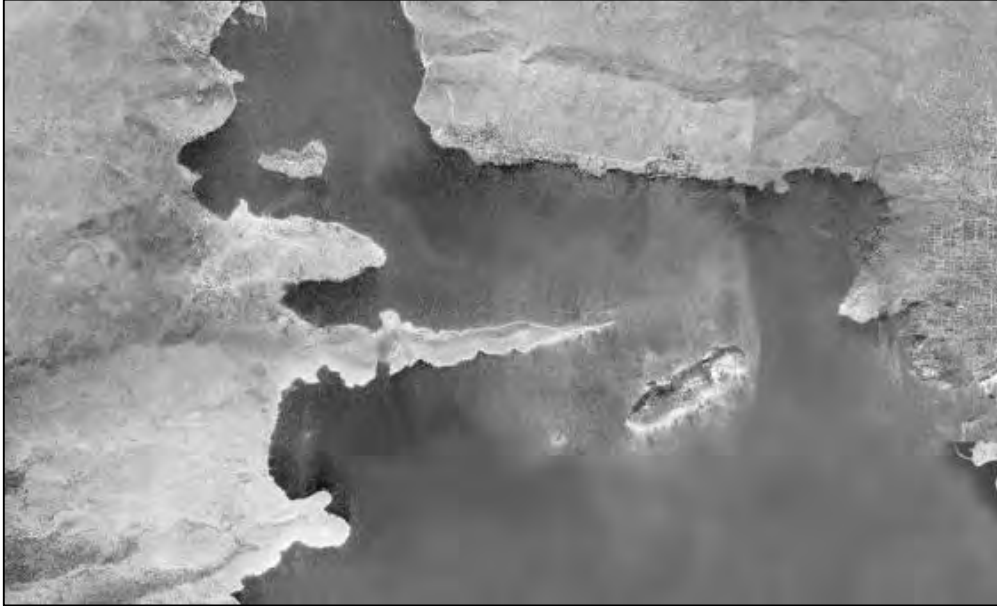
Εικ. 41. Οι διατάξεις των βαρέων και οχλουσών χρήσεων περί και εντός του αρχαιολογικού χώρου της Ναυμαχίας της Σαλαμίνας.

Η ανάπτυξη των λιμενοβιομηχανικών εγκαταστάσεων στον δυτικό Πειραιά κατά τη μεταπολεμική περίοδο και στη Σαλαμίνα από τη δεκαετία του 1970, όπως και οι επεκτάσεις και η αύξηση των μεγεθών των στρατιωτικών εγκαταστάσεων, αλλοίωσαν δραματικά την ευρύτερη περιοχή του αρχαιολογικού τοπίου της Ναυμαχίας αλλά και την καρδιά του

"πολυγώνου" του Τύμβου, του ακρωτηρίου της Κυνόσουρας και του αρχαίου λιμένα Αμπελακίων.

Στην αλληλουχία των αεροφωτογραφιών διακρίνεται καθαρά η μετάλλαξη του τοπίου καθώς οι οικιστικές και οι λιμενοβιομηχανικές ζώνες επεκτείνονταν κατά τις τέσσερις τελευταίες δεκαετίες.

Δεδομένου ότι το τοπίο της Ναυμαχίας είναι θαλάσσιο, τον κύριο ρόλο στην αντιληπτική του διάσταση παίζει ο θαλάσσιος ορίζοντας και η ακτογραμμή. Από τη γεωγραφική μέτρηση προκύπτει ότι οι περιβάλλουσες ακτές του Περάματος και της Σαλαμίνας συμπεριλαμβανομένων των νησίδων έχουν ανάπτυγμα περί τα 24 χιλιόμετρα. Εξ αυτών διατηρούνται σχετικά αναλλοίωτα 7,5 χιλιόμετρα εκ των οποίων στην απόλυτα φυσική τους μορφή μόλις 5 χιλιόμετρα της νότιας ακτής της Κυνόσουρας και της Αταλάντης.

Εικ. 42. Το στενό της Σαλαμίνας το 1960 (Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο Α.Ε.).

Εικ. 43. Το στενό της Σαλαμίνας το 2010 (Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο Α.Ε.).
Μεταξύ του 1960 και του 2010 φαίνεται η σημαντική αλλαγή στη γεωγραφία του στενού που έχει συμβεί στο Πέραμα, με την πόλη η οποία έχει διογκωθεί, την εγκατάσταση των μεγάλων ναυπηγικών εγκαταστάσεων και των μονάδων πετρελαιοειδών. Ταυτόχρονα η ακτογραμμή της Σαλαμίνας έχει επιβαρυνθεί με ναυπηγικές εγκαταστάσεις.

Εικ. 44. Η περιοχή της Κυνόσουρας το 1960 (Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο Α.Ε.).

Εικ. 45. Η περιοχή της Κυνόσουρας το 2010 (Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο Α.Ε.).

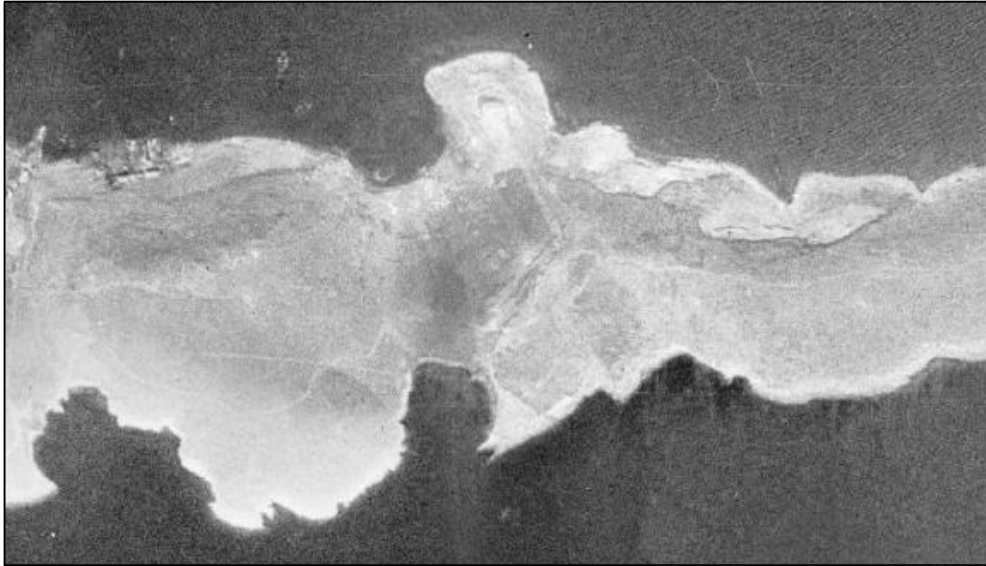
Στην περιοχή, οι μεγάλες αλλοιώσεις έχουν συμβεί με τη χωροθέτηση εγκαταστάσεων ναυπηγοεπισκευής και διάλυσης πλοίων και με το λατομείο στην ανατολική άκρη. Η κλίμακά τους, η άναρχη χωροθέτηση όπως και τα ναυάγια πλοίων, σημαδεύουν το τοπίο. Σημαντική αλλοίωση στη νότια ακτή έχουν επιφέρει και οι οικισμοί αυθαιρέτων.

Εικ. 46. Ο λιμένας Αμπελακίων το 1960 (Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο Α.Ε.).

Εικ. 47. Ο λιμένας Αμπελακίων το 2010 (Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο Α.Ε.).
Διακρίνεται η επέκταση του αρχικού οικιστικού πυρήνα της ενδοχώρας προς τη θάλασσα και η διάχυση του αστικού χώρου σε όλο το μήκος της ακτής του αρχαίου λιμένα και της Πούντας. Επιπλέον, η αλλοίωση του τοπίου από τις ναυπηγοεπισκευαστικές μονάδες.

Εικ. 48. Ο Τύμβος των Σαλαμινομάχων στον λόφο της Μαγούλας, στην αρχική αναλλοίωτη μορφή του, το 1960 (Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο Α.Ε.).

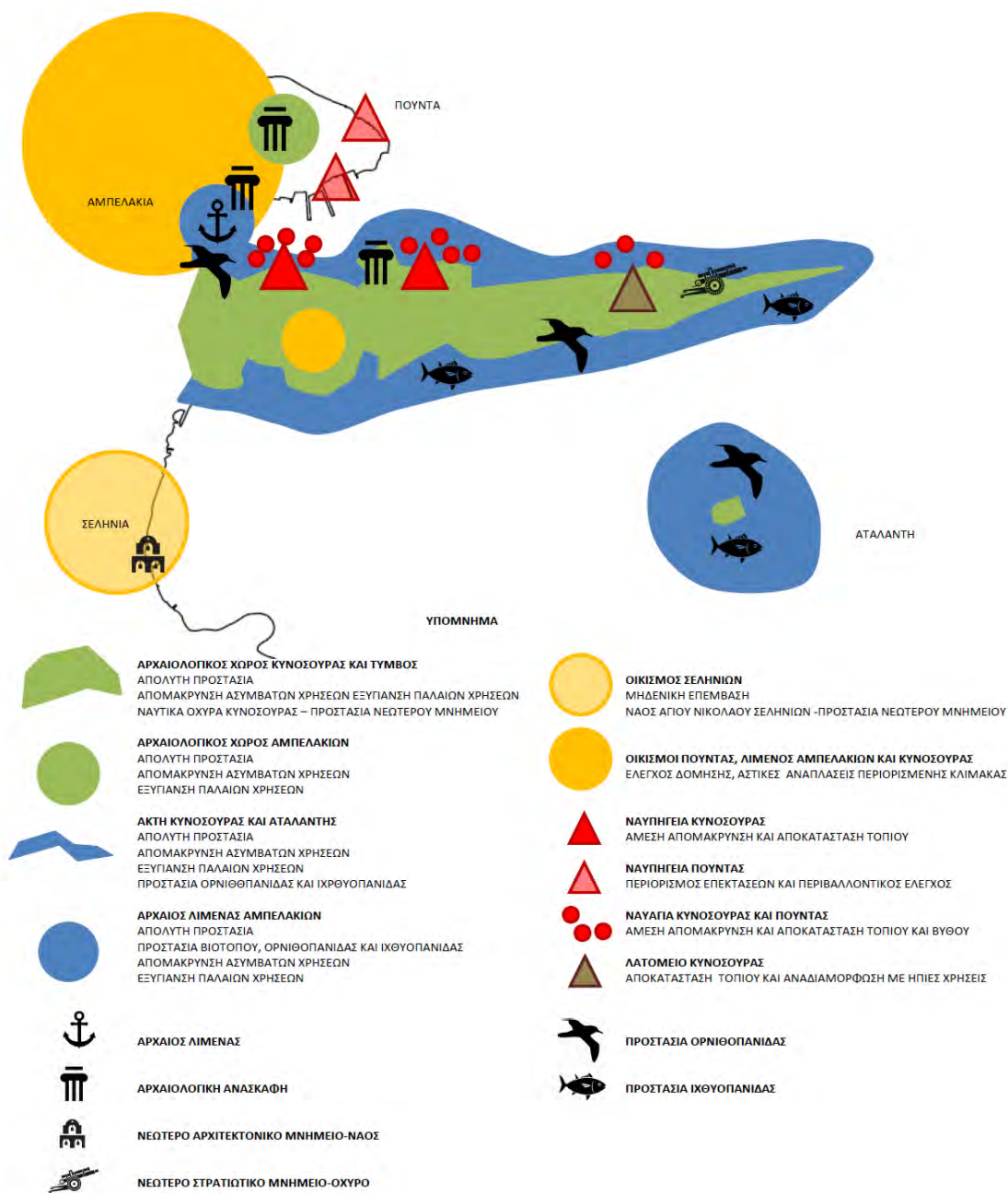
Εικ. 49. Ο Τύμβος των Σαλαμινομάχων το 2010 (Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο Α.Ε.). Η περιοχή του Τύμβου ήταν αδόμητη το 1960. Σήμερα, στο τοπίο κυριαρχούν οι εγκαταστάσεις των ναυπηγείων, σε άμεση γειτνίαση με τον αρχαιολογικό χώρο. Διακρίνονται και οι τρεις αυθαίρετοι οικιστικοί πυρήνες στα νότια.

13. Αποτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης της Κυνόσουρας

Η υφιστάμενη κατάσταση επί της χερσονήσου της Κυνόσουρας χαρακτηρίζεται από τα παρακάτω στοιχεία:

- Ο οικισμός με τις τρεις γειτονιές αυθαιρέτων της νότιας πλευράς έχει σταθεροποιηθεί.
- Η μονάδα βιολογικού καθαρισμού της ΕΥΔΑΠ είναι μικρής κλίμακας, σχετικά χαμηλής όχλησης δεδομένου ότι δεν συνορεύει με οικιστική περιοχή και βρίσκεται στο ακραίο τμήμα της Κυνόσουρας.
- Το παλαιό ναυτικό οχυρό έχει ενταχθεί με έναν ιδιόμορφο τρόπο ως ερείπιο στο τοπίο.
- Το ανενεργό λατομείο, αν και κηρυγμένη αναδασωτέα έκταση, παραμένει ως έχει. Η προηγούμενη χρήση έχει αφήσει μία πληγή στο βραχώδες τοπίο, από την ακτή ως την κορυφογραμμή και σε συνδυασμό με το ναυπηγείο δεσπόζει στην προσέγγιση από τη θάλασσα του αρχαιολογικού χώρου.
- Οι ναυπηγικές εγκαταστάσεις είναι ενεργές και βρίσκονται σε επαφή με τον Τύμβο. Η κλίμακά τους και οι βαριές δραστηριότητες δεν αντιστοιχούν στην κλίμακα και στα χαρακτηριστικά του φυσικού και αρχαιολογικού τοπίου.
- Ο χώρος συνολικά συνεχίζει να αποτελεί περιοχή ανεξέλεγκτης απόρριψης άχρηστων οικοδομικών κυρίως υλικών δημιουργώντας μία εικόνα "χωματερής". Είναι σαφές ότι αυτό προέρχεται από τοπικούς εργολάβους κατασκευών ή κατεδαφίσεων.
- Το φυσικό τοπίο επιβιώνει παρά τις μεγάλες πληγές και μαζί του η χλωρίδα και η ορνιθοπανίδα.
- Η ακτή στον βορρά, εντός του όρμου, είναι αλλοιωμένη λόγω των ναυπηγικών εγκαταστάσεων, των εργασιών και του λατομείου, ενώ στο νότο παραμένει απείραχτη.
- Η ακτή επίσης σημαδεύεται από τον μεγάλο αριθμό των ναυαγίων.
- Ο Τύμβος βρίσκεται σε σχετικά καλή κατάσταση αλλά στραγγαλίζεται κυρίως από τις ναυπηγικές εγκαταστάσεις, την υποβάθμιση του γύρω φυσικού τοπίου και της μεγάλης αλλοίωσης της εικόνας του όρμου προς το βορρά. Η ύπαρξη ή όχι του μνημείου επί της κορυφής του, άλλοτε σημείο διαμάχης μεταξύ της Νομαρχίας Πειραιά και της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, αποτελεί ένα ήσσονος σημασίας ζήτημα σε σχέση με τα σοβαρά προβλήματα και τις πληγές -τοπιακές ή ασύμβατων χρήσεων- που έχει υποστεί ο αρχαιολογικός χώρος.

14. Ένα συνολικό σενάριο

Εικ. 50. Σχέδιο Γενικής Διάταξης Ανάπλασης και Προστασίας Περιοχής Αμπελακίων-Κυνόσουρας.

15. Εναλλακτικές, στάδια και βαθμοί αποκατάστασης του αρχαιολογικού χώρου και του τοπίου

Με βάση την αποτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης, όπως ήδη αναλύθηκε, εκτιμάται ότι υπάρχουν διαφορετικά επίπεδα επεμβάσεων στην ευρύτερη περιοχή και στην χερσόνησο Κυνόσουρας, σε βάθος χρόνου και σε κλίμακες τοπίου.

Στην περιοχή της Κυνόσουρας και του λιμένα Αμπελακίων αυτές αφορούν:

1. Τις άμεσες επεμβάσεις εξυγίανσης/καθαρισμού στην δημόσια γη σε όλη την έκταση της χερσονήσου ταυτόχρονα με την αποφασιστική διακοπή μέσω καμπάνιας ευαισθητοποίησης σε τοπικό επίπεδο της οποιασ ασύμβατης χρήσης του χώρου.
2. Τις άμεσες αντίστοιχες επεμβάσεις εξυγίανσης/καθαρισμού του θαλάσσιου χώρου του λιμένα Αμπελακίων.
3. Την άμεση απομάκρυνση του συνόλου των ναυαγίων από όλη την περιοχή και τη λήψη μέτρων για την μη επανεμφάνιση νέων.
4. Την έναρξη διαδικασίας απαλλοτρίωσης των δύο ιδιωτικών μεγάλων εκτάσεων επί της νότιας πλευράς του ακρωτηρίου.
5. Τις διαδικασίες αναβάθμισης και ανάδειξης τριών σημείων, του Τύμβου Σαλαμινομάχων, του λατομείου και των ναυτικών οχυρών. Δεδομένου ότι και αυτά βρίσκονται σε δημόσια γη, τούτο είναι δυνατόν να συμβεί χωρίς διοικητικές ή άλλες διαμάχες.
6. Τη δρομολόγηση της σταδιακής απομάκρυνσης των ναυπηγικών χρήσεων από την Κυνόσουρα. Εκτιμάται ότι οι χρήσεις αυτές είναι απολύτως ασύμβατες και πρέπει να υπάρξει χρονοδιάγραμμα μετακίνησής τους.
7. Την τελική διαμόρφωση του αρχαιολογικού-τοπιακού πάρκου της Ναυμαχίας της Σαλαμίνας σε όλη την έκταση της χερσονήσου. Σε αυτό περιλαμβάνεται και το ενάλιο αρχαιολογικό τμήμα του λιμένα Αμπελακίων.

Στην ευρύτερη περιοχή Σεληνίων, Αμπελακίων, Καματερού και Πούντας οι επεμβάσεις αφορούν:

1. Την προστασία του συνόλου των ιστορικών και αρχαιολογικών καταλοίπων, τη συμπλήρωσή τους με νεώτερα ιστορικά μνημεία ή κτίρια αρχιτεκτονικής αξίας σε όλη την έκταση.
2. Τον πλήρη πολεοδομικό και περιβαλλοντικό έλεγχο των εν λειτουργία ναυπηγικών εγκαταστάσεων και την κήρυξη της περιοχής ως κορεσμένης με αδυναμία παραλαβής άλλων βαρέων χρήσεων.
3. Τη δρομολόγηση συνδυασμένων επεμβάσεων ήπιας πολεοδομικής ανάπλασης του συνόλου του οικισμένου και του βιομηχανικού χώρου της ακτής και της ενδοχώρας του λιμένα Αμπελακίων και Καματερού στην κατεύθυνση της εξυγίανσης και αναβάθμισης της ευρύτερης περιοχής.

4. Τη διατήρηση του οδικού δικτύου στις υπάρχουσες μικρές κλίμακες και την πρόβλεψη αποτροπής οικιστικών επεκτάσεων κατά μήκος των ακτών προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι πολεοδομικές πιέσεις που θα προκύψουν από την υποθαλάσσια οδική ζεύξη Σαλαμίνας-Περάματος.

15.1. Βραχυπρόθεσμο σενάριο

Το βραχυπρόθεσμο σενάριο αφορά μέτρα και επεμβάσεις σε ορίζοντα 1-5ετίας, με στόχο τις άμεσες, σωστικές παρεμβάσεις εξυγίανσης και καθαρισμού της περιοχής.

Αποτελεί άμεση προτεραιότητα ο καθαρισμός, εξυγίανση και σήμανση του Τύμβου των Σαλαμινομάχων, καθώς και της πρόσβασης σε αυτόν από τον οικισμό των Αμπελακίων. Παράλληλα, είναι άμεσης επίσης προτεραιότητας ο καθαρισμός, εξυγίανση και σήμανση του ενάλιου αρχαιολογικού χώρου στον λιμένα Αμπελακίων.

Τα παραπάνω μέτρα είναι αναγκαίο να υποστηριχθούν από δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της τοπικής κοινωνίας για την σημασία των αρχαιολογικών χώρων της περιοχής, και τους κινδύνους σε αυτούς από τις υφιστάμενες εντατικές δραστηριότητες των ναυπηγικών εταιρειών.

Το πρώτο στάδιο για τη συνολική ανάδειξη της χερσονήσου της Κυνόσουρας αποτελεί η εξυγίανση και ανάδειξη τριών σημείων-πόλων σε αυτή: του αρχαιολογικού χώρου του Τύμβου Σαλαμινομάχων, του ανενεργού λατομείου και του ανενεργού ναυτικού οχυρού. Τα τρία σημεία αντιπροσωπεύουν τρεις διαφορετικές φάσεις και λειτουργίες του τόπου μέσα στο χρόνο, τρία χωρικά ίχνη διαφορετικών δραστηριοτήτων.

Για τον Τύμβο Σαλαμινομάχων υπάρχουν ήδη προτάσεις εξυγίανσης και ανάδειξής του από την αρμόδια Εφορεία Αρχαιοτήτων. Εκκρεμεί το ιδιοκτησιακό ζήτημα, η απαλλοτρίωση της έκτασης από πλευράς δημοσίου, για την υλοποίησή τους.

Ο χώρος του ανενεργού λατομείου στην άκρη της χερσονήσου, και ορισθείσα αναδασωτέα έκταση, μπορεί να αποτελέσει χώρο ήπιας κλίμακας πολιτιστικών δραστηριοτήτων με ελάχιστες τοπιακές επεμβάσεις.

Μεταξύ των δύο προηγούμενων, ο χώρος του ανενεργού ναυτικού οχυρού αποτελεί έναν τόπο με ιδιαίτερη γοητεία, καθώς περιλαμβάνει κτίσματα-ερείπια της προπολεμικής περιόδου. Με τον καθαρισμό και ανάδειξή του, ο χώρος του ναυτικού προορισμού μπορεί να αποτελέσει πόλο προορισμού και ενημέρωσης για τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο.

15.2. Μεσο/μακροπρόθεσμο σενάριο

Το μεσο/μακροπρόθεσμο σενάριο αφορά μέτρα και επεμβάσεις σε ορίζοντα 5-15ετίας, με στόχο τη διαμόρφωση του συνόλου της χερσονήσου ως αρχαιολογικού-τοπιακού πάρκου και την εξυγίανση της ευρύτερης περιοχής παράλληλα με την ήπια ανάπλαση του οικιστικού ιστού και της ακτής περί τον λιμένα Αμπελακίων και την Πούντα.

Μία από τις κύριες κατευθύνσεις παρέμβασης αποτελεί η απομάκρυνση της ναυπηγικής δραστηριότητας από την περιοχή της Κυνόσουρας, καθώς κρίνεται ως απολύτως ασύμβατη με το αρχαιολογικό και πολιτιστικό τοπίο, και ο υψηλού βαθμού έλεγχος για τα ναυπηγεία της Πούντας με απαγόρευση νέων χωροθετήσεων ή επεκτάσεων. Για τα ναυπηγεία και των δύο κατηγοριών προτείνεται η οργανωμένη μετακίνησή τους σε άλλες περιοχές εντός του ευρύτερου λιμένα Πειραιά, μέσω παροχής κινήτρων. Οι εκτάσεις που προκύπτουν μετά την απομάκρυνση της ναυπηγικής δραστηριότητας εξυγιαίνονται και αποδίδονται σε χρήσεις συμβατές με τον αρχαιολογικό χώρο και την οικιστική περιοχή.

Παράλληλα, δίνεται πλέον η δυνατότητα για τη διαμόρφωση του συνολικού αρχαιολογικού-τοπιακού-πολιτιστικού πάρκου της Ναυμαχίας της Σαλαμίνας, συνδυασμένου με τους βιοτόπους, στα όρια του κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου. Αυτός περιλαμβάνει την χερσόνησο της Κυνόσουρας, τον όρμο των Αμπελακίων, και τις νησίδες Αγίου Γεωργίου, Αταλάντης και Ψυττάλειας. Οι παρεμβάσεις αφορούν ήπιες διαμορφώσεις εξυγίανσης, σήμανσης και ανάδειξης των επιμέρους τόπων αρχαιολογικής σημασίας, με ενιαίο τρόπο.

Σε συνέχεια των αρχαιολογικών-τοπιακών διαμορφώσεων της ναυμαχίας της Σαλαμίνας, είναι αναγκαία και η συνολική θεώρηση του οικισμένου, βιομηχανικού και αρχαιολογικού χώρου των Αμπελακίων και του Καματερού. Μέσω ενός συνδυασμένου σχεδίου πολεοδομικών παρεμβάσεων, δίνεται η δυνατότητα οργάνωσης και οριοθέτησης της οικιστικής ζώνης, με έμφαση στις υποδομές, το αστικό πράσινο, τη βιώσιμη αστική κινητικότητα και τις κοινωνικές εξυπηρετήσεις. Ομοίως, δίνεται η δυνατότητα οργάνωσης και οριοθέτησης και των βιομηχανικών μονάδων. Η βιομηχανική χρήση δεν είναι κατ'ανάγκη ασύμβατη με την οικιστική περιοχή και το αρχαιολογικό τοπίο. Μπορεί να συλλειτουργεί, αν βρίσκεται χωροθετημένη σε κατάλληλες περιοχές και ακολουθεί σύγχρονα πρότυπα λειτουργίας με έμφαση στο περιορισμένο περιβαλλοντικό αποτύπωμα.

16. Συμπεράσματα

Το αρχαιολογικό τοπίο της Κυνόσουρας Σαλαμίνας αποτελεί έναν από τους πλέον ισχυρούς αντιληπτικά και αναγνωρίσιμους ιστορικά τόπους της παγκόσμιας ιστορίας.

Όμως από το αυθεντικό τοπίο της αρχαιότητας, όπως αυτό ορίζεται και θεσμικά με την κήρυξη της συγκεκριμένης γεωγραφικής ζώνης ως αρχαιολογικού τόπου, έχει πλέον αλλοιωθεί το μεγαλύτερο τμήμα του. Από τα 24 χιλιόμετρα των ακτογραμμών του 5ου π.Χ αιώνα που έπαιξαν ρόλο στη ναυμαχία, μόλις τα 7,5 διατηρούν σε κάποιο βαθμό την αρχική τους μορφή, ενώ μόνο 5 χιλιόμετρα εξ αυτών αναγνωρίζονται στην αρχική ιστορική τους μορφή ως τοπίο και γεωφυσικό υπόβαθρο.

Η παρούσα έκθεση καταλήγει σε μία σειρά βραχυπρόθεσμων και μεσο/μακροπρόθεσμων σεναρίων. Αυτά ακολουθούν δύο βασικούς στρατηγικούς άξονες:

- ✓ Η Κυνόσουρα με τον Τύμβο των Σαλαμινομάχων και ο μυχός του αρχαίου λιμένα Αμπελακίων μπορούν να αποκατασταθούν ως αρχαιολογικό-τοπιακό πάρκο στο σύνολο της χερσαίας και ενάλιας έκτασής τους με μόνη εξαίρεση τις μικρές οικιστικές νησίδες, οι οποίες οφείλουν να σταθεροποιηθούν.
- ✓ Η ευρύτερη περιοχή από τη νησίδα Αγίου Γεωργίου έως τα Σελήνια και τη νησίδα Αταλάντη και από τα Αμπελάκια έως την Πούντα Καματερού μπορούν να ενταχθούν σε ένα πρόγραμμα ήπιων αναπλάσεων και απόλυτου περιβαλλοντικού και πολεοδομικού ελέγχου που θα διατηρήσει τις υπάρχουσες οικιστικές και βιομηχανικές χρήσεις υπό τους όρους προστασίας και λειτουργίας όπως αναφέρθηκαν και όπως συμβαίνει σε όλες τις ορθές ανάλογες διεθνείς πρακτικές συνυπάρξεις χρήσεων.

Η υπόθεση της ανάκτησης της αρχαιολογικής κληρονομιάς στη Σαλαμίνα είναι έργο μακράς πνοής. Με στρατηγική και συνέπεια τοπικών και κεντρικών πολιτικών απαιτείται περισσότερο από μία δεκαετία για να αρχίσει να εμφανίζει ορατά αποτελέσματα. Όμως η διαμόρφωση μίας τέτοιας στρατηγικής, επιστημονικά και θεσμικά κατοχυρωμένης με τη στήριξη της αρχαιολογικής κοινότητας, της τοπικής αυτοδιοίκησης Α' και Β' Βαθμού και της τοπικής κοινωνίας είναι η μόνη εγγύηση αφενός αναστροφής της κακής επί μισόν αιώνα εξέλιξης και αφετέρου επιτυχούς κατάληξης σε ένα σχετικά κοντινό μέλλον.

17. Θεσμικό πλαίσιο - Βιβλιογραφία

ΦΕΚ 166/Α/15.05.1930, «Περί οργανώσεως του λιμένος Πειραιώς (Ο.Λ.Π.)».

ΦΕΚ 411/Α/18.09.1935, «Περί σχεδίου ρυμοτομίας και ελαχίστων ορίων οικοπέδων Αμπελακίων - Σαλαμίνας».

ΦΕΚ 252/Α/29.10.1950, «Περί Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς» και ΦΕΚ 8/Α/08.01.1951, «Περί κυρώσεως τροποποιήσεως του υπ' αριθμ. 1559/1950 Αναγκ. Νόμου 'περί Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς'».

ΦΕΚ 59/Α/05.04.1954, «Περί επεκτάσεως της περιοχής του Λιμένος Πειραιώς επί παραλιών της Κοινότητος Ασπροπύργου».

ΦΕΚ 83/Α/11.05.1957, «Περί επεκτάσεως της περιοχής του Λιμένος Πειραιώς»

ΦΕΚ 93/Α/23.06.1962, «Περί επεκτάσεως της περιοχής του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς εις τμήμα της χερσονήσου Κυνοσούρας».

ΦΕΚ 37/Β/19.01.1965, «Περί κηρύξεως αρχαιολογικού χώρου εν τη θέσει «Μαγούλα» Σαλαμίνας».

ΦΕΚ 429/Β/08.07.1966, «Περί χαρακτηρισμού ως αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών διατηρητέων μνημείων».

ΦΕΚ 40/Α/26.02.1968, «Περί επεκτάσεως της περιοχής του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς α)πέραν του ακραίου προβλήτος Περάματος μέχρι των ορίων του Ναυστάθμου και β) εις την θέσιν της Ακτής Πρωτοψάλη».

ΦΕΚ 194/Β/15.04.1968, «Περί επεκτάσεως της χερσαίας ζώνης του λιμένος Πειραιώς εις την περιοχήν Κυνοσούρας της Νήσου Σαλαμίνας».

ΦΕΚ 84/Β/05.02.1969, «Περί κηρύξεως ως ιστορικός διατηρητέων Μνημείων».

ΦΕΚ 164/Α/06.08.1970, «Περί επεκτάσεως της περιοχής του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς εις ένα παράλια της νήσου Σαλαμίνας».

ΦΕΚ 177/Δ/17.08.1970, «Περί επεκτάσεως της χερσαίας ζώνης του Ο.Λ.Π. εις την περιοχήν Περάματος».

ΦΕΚ 12/Α/30.01.1975, «Περί επεκτάσεως της περιοχής του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς επί των παραλιών των νήσων Ψυτταλείας, Αταλάντης και Χοιράδων Σκροφών».

ΦΕΚ 305/Β/26.05.1982, «Χαρακτηρισμός του χώρου της ναυμαχίας της Σαλαμίνας ως αρχαιολογικού-ιστορικού τόπου».

ΦΕΚ 572/Δ/31.10.1985, «Έγκριση γενικού πολεοδομικού σχεδίου (ΓΠΣ) του Δήμου Σαλαμίνας και των Κοινοτήτων Αμπελακίων, Σεληνίων και Αιαντείου (Ν. Αττικής)».

ΦΕΚ 104/Β/18.02.1992, «Καθορισμός ζωνών Α και Β προστασίας του αρχαιολογικού χώρου Αμπελακίων Σαλαμίνας».

ΦΕΚ 456/Β/24.05.1995, «Τροποποίηση της αρ. ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ02/47459/2486 π.ε./27.1.92 Υπουργικής Αποφάσεως (ΦΕΚ 104/Β/17.2.1992) 'περί καθορισμού Ζωνών Α και Β Προστασίας του αρχαιολογικού χώρου Αμπελακίων Σαλαμίνας'».

ΦΕΚ 1105/Δ/19.12.1997, «Τροποποίηση γενικού πολεοδομικού σχεδίου του δήμου Σαλαμίνας και των κοινοτήτων Αμπελακίων, Σεληνίων και Αιαντείου (ν. Αττικής)».

ΦΕΚ 1324/Β/11.10.2001, «Συμπληρωματική κήρυξη ως αρχαιολογικού χώρου της θαλάσσιας περιοχής στους όρμους Αμπελακίων και Σεληνίων Σαλαμίνας».

ΦΕΚ 1459/Β/26.10.2001, «Θεσμοθέτηση Ζώνης Α απολύτου προστασίας και οριοθέτηση Ζώνης

Β προστασίας στη χερσόνησο Κυνοσούρας Σαλαμίνας Ν. Αττικής».

ΦΕΚ 1041/Δ/27.09.2005, «Κήρυξη ως αναδασωτέας δασικής έκτασης εμβαδού 125,960 στρ. στη δασική θέση "Κυνοσούρα" του Δήμου Αμπελακίων νήσου Σαλαμίνας της Νομαρχίας Πειραιά».

ΦΕΚ 889/Β/12.07.2006, «Έγκριση ανακαθορισμού της Ζώνης Α' Προστασίας του αρχαιολογικού χώρου των Αμπελακίων Σαλαμίνας».

ΦΕΚ 57/Α/03.04.2008, «Κύρωση των Συμβάσεων Παραχώρησης μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και των Οργανισμών Λιμένος Πειραιώς (Ο.Λ.Π. Α.Ε.) και Θεσσαλονίκης (Ο.Λ.Θ. Α.Ε.), ρυθμίσεις για το προσωπικό της Ο.Λ.Π. Α.Ε. και άλλες διατάξεις» και ΦΕΚ 2372/Β/21.11.2008, «Τροποποίηση των άρθρων 2, 3, 4 και 18 της από 13.2.2002 Σύμβασης Παραχώρησης μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Ο.Λ.Π. Α.Ε. σύμφωνα με τις διατάξεις του τρίτου άρθρου του ν. 3654/2008.

ΦΕΚ 477/ΑΑΠ/30.09.2009, «Έγκριση μερικού ανακαθορισμού των θεσμοθετημένων ορίων των Ζωνών Α' και Β' προστασίας του κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου των Αμπελακίων Σαλαμίνας».

ΦΕΚ 229/ΑΑΠ/19.06.2012, «Έγκριση καταλόγου μικρών νησιωτικών υγροτόπων και καθορισμός όρων και περιορισμών για την προστασία και ανάδειξη των μικρών παράκτιων υγροτόπων που περιλαμβάνονται σε αυτόν».

ΦΕΚ 68/ΑΑΠ/08.03.2013, «Όροι δόμησης και χρήσεις γης στην περιοχή του ναυπηγοεπισκευαστικού λιμένα Οργανισμού Λιμένος Πειραιά ΑΕ».

ΦΕΚ 302/ΑΑΠ/17.09.2014, «Τροποποίηση του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (Γ.Π.Σ.) του Δήμου Σαλαμίνας και των Κοινοτήτων Αμπελακίων, Σεληνίων και Αιαντείου (Ν. Αττικής)».

ΦΕΚ 126/Α/08.07.2016, «Για την κύρωση της από 24 Ιουνίου 2016 τροποποίησης και κωδικοποίησης σε ενιαίο κείμενο της από 13 Φεβρουαρίου 2002 Σύμβασης Παραχώρησης μεταξύ Ελληνικού Δημοσίου και της Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς ΑΕ και άλλες διατάξεις».

ΦΕΚ 1603/Β/2018, «Καθορισμός των όρων της παραχώρησης της χρήσης και εκμετάλλευσης των εξαιρουμένων χώρων, που αναφέρονται στο Μέρος ΙΙΙ με αριθμό 6 και στο Μέρος ΙV με αριθμούς 33 και 34 του Παραρτήματος 3.5 της Σύμβασης Παραχώρησης,

μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της «Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς Α.Ε.», που κυρώθηκε με το ν. 4404/2016 (Α' 126), και εμφανίζονται στους Τομείς του Αναλυτικού Τοπογραφικού Διαγράμματος που συνάπτεται στην ίδια Σύμβαση ως Παράρτημα 3.2 αυτής με τους ίδιους ως άνω αριθμούς, οι οποίοι αποδόθηκαν οριστικά δυνάμει των παραγράφων 2, 3 περιπτώσεις γ και ζ, 4 και 5 του άρθρου 140 του ν. 4504/2017 (Α' 184) αποκλειστικά και μόνον στο Δήμο Σαλαμίνας.

Α.Π. ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ02/34651/1429 π.έ. έγγραφο της Διεύθυνσης Προϊστ. & Κλασσ. Αρχ/των του ΥΠΠΟ προς τη Β' ΕΦΑ, 11.02.1987.

ΚΥΑ Υπ. Οικ. & Οικ. - Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ - Υ.Ε.Ν. Αρ. Πρωτ. 8221.Τ11/20/06.

Έγγραφο Αρ. Πρωτ. ΥΠΠΟ/Τ./ΓΔΑΠΚ/Α1/Φ26/91311/4469π.ε./6.4.11.

Απόφαση ΥΠΕΚΑ/186687/2011.

Απόφαση ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΑΧ/Φ26/ 97203/49067/6696/3236/3-2-2014.

Α.Π. 334821/197412/12492 έγγραφο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτ. Αττικής, Πειραιώς και Νήσων προς το Γραφείο του Υπουργού Πολιτισμού, 27 Νοεμβρίου 2015.

Έγγραφο 199274/119594/4211/16-6-2016.

Έγγραφο 95587/56571/3827/914/7-2015/16-6-2016.

Έγγραφο ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΒΜΑ/ΤΣΠΑΕΕ/243621/145929/5308/134/20-7-2016.

ΥΑ ΥΠΕΝ 7242/14-3-2017.

Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), *Απογραφή πληθυσμού 2011*.

Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), *Απογραφή Πληθυσμού - Κατοικιών 2011. DE FACTO Πληθυσμός*

Ζιρώ Δημοσθένης, Μαμαλούγκος Κων/νος, Στρατής Κων/νος, «Πρόταση διαμόρφωσης του "Τύμβου των Σαλαμινομάχων" στην Κυνοσούρα Σαλαμίνας», Διεύθυνση Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων ΥΠΠΟ, Ιανουάριος 2004.

Μαρή Α. 2007 «Η Νεολιθική Σαλαμίνα», στο Ε. Κονσολάκη-Γιαννοπούλου (επιμέλεια) στο *Έπαθλον: Αρχαιολογικό Συνέδριο προς τιμήν του Αδώνιδος Κ. Κύρου*, Πόρος, 7-9- Ιουνίου 2002, Τόμος Α', Αθήνα.

Πάλλας Ι. Δημήτριος, «Αρχαιολογικές επισημάνσεις στη Σαλαμίνα», ανατύπωση από τις μελέτες του αρχαιολογικού δελτίου τόμος 42 (1987), Αθήνα 1994.

Domos Feron Consulting Engineers & Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς Α.Ε., *Αναπτυξιακό Πρόγραμμα και Μελέτη Διαχείρισης (Master Plan)*, Πειραιάς 2018 και *Σχέδιο Ανάπτυξης Λιμένα (Σ.Α.Λ.)*, Πειραιάς 2017.

Domos Feron Consulting Engineers & Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς Α.Ε., *Αναπτυξιακό Πρόγραμμα και Μελέτη Διαχείρισης (Master Plan)*, Πειραιάς 2018.

athenstransport.com «Η υποθαλάσσια σύνδεση Σαλαμίνας και το Τραμ», 07.02.2018
[online] <<https://www.athenstransport.com/2018/02/ypothalassia-salaminas/>> [τελευταία
πρόσβαση: 25.3.2018]

Επεξεργασία λυμάτων,
<https://www.eydap.gr/TheCompany/DrainageAndSewerage/Sewerage/> [τελευταία
πρόσβαση: 18.03.2018]

Μπαρδούνιας Ν., «Πρωταθλήτρια στην κίνηση επιβατών η γραμμή Πέραμα - Παλούκια!»,
18.04.2010 [online]

<<http://www.kathimerini.gr/390920/article/oikonomia/epixeirhseis/prwta8lhtria-sthn-kinhsh-epivatwn-h-grammh-perama---paloykia>> [τελευταία πρόσβαση: 18.03.2018]

Ναύσταθμος Σαλαμίνας, <http://www.hellenicnavy.gr/el/115-gr/organosi/diefthinsi-dioikitikis-merimnis-naftikou/nafstathmos-salaminas/357-nafstathmos-salaminas.html>
[τελευταία πρόσβαση: 18.03.2018]

ypodomes.com, «Υποθαλάσσια Ζεύξη Σαλαμίνας: Το Πορθμείο έχει την 2η μεγαλύτερη
κίνηση στην Ευρώπη», 28.11.2014 [online]

<<http://www.ypodomes.com/index.php/autokinitodromoi/nea-megala-erga-separahorisi/item/27805-υποθαλασσια-ζευξη-σαλαμινας-το-πορθμειο-εχει-την-2η-μεγαλυτερη-κίνηση-στην-ευρώπη>> [τελευταία πρόσβαση: 18.03.2018]

Αρχείο Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτ. Αττικής, Πειραιώς και Νήσων
Ελληνικό Κτηματολόγιο Α.Ε.

subpage<http://www.dean.usma.edu/HISTORY/web03/atlas/AncientWarfare/AncientGifsV1.0/SalamisBattleV1.0.gif>, Κοινό Κτήμα,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4716477>

Παράρτημα

Αποδελτίωση φακέλου Τύμβου,

Εφορεία Δυτ. Αττικής, Πειραιώς και Νήσων, Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά, 23.03.2018

- Αυτοψία και καθαρισμός, 25.09.2006. Αρχαιολόγος Τριανταφυλλιά Κάτουλα.
- Πρόταση διαμόρφωσης, 20.01.2004. Δη. Ζιρώ, Κων/νος Μαμαλούγκος, Κων/νος Στρατής.
- Έγκριση πρότασης διαμόρφωσης, 20.01.2004. Γ. Σταϊνχάουερ.
- Έγκριση πρότασης διαμόρφωσης, 08.03.2004. ΥΑ Ευ. Βενιζέλος.
- Εκθέσεις ανασκαφών
25.09.2006 / 23.09.1980. Β. Πετράκος. / 23.12.1975. Π.Γ. Θέμελης. / 18.08.1967. Α. Γιάγκουρας. / χ.χ.. Όλγα Αλεξανδρή. / 17.07 - 02.08.1980. Γ. Πιτερός.
- Αναφορά, 07.05.1975. Π. Ζορίδης.
- Ενημερωτική έκθεση, χ.χ., Β. Πετράκος.
- Έκθεση, με αποτυπώσεις, 1980. Χ. Πιτερός.
- Έκθεση, 19.01.1981, 04.06.1980, 15.09.1981. Α. Τσαβαρόπουλος.
- Προκήρυξη διαγωνισμού για τοποθέτηση μνημείου
29.03.2006. Κονσολάκη-Γιαννοπούλου / 10.08.2006. Ευτ. Λιγκούρη-Τόλια
- Αναφορές εισαγγελεία
- Απαλλοτρίωση τύμβου, τοποθέτηση μνημείου
11.09.2006 / 17.08.2006 / 26.05.2006 / 22.09.2006 / 25.09.2006 / 26.09.2006,
Επείγον σήμα. Παράνομη τοποθέτηση σύγχρονου μνημείου. / 27.09.2006,
Παράνομες εργασίες / 27.09.2006, Παράνομες εργασίες / 30.10.2006 / 17.10.2006 /
04.10.2006 / 10.08.2006 / 06.06.2005 / 30.09.2004
- Ναυπηγεία, ψυκτικές μονάδες
- Εγκατάσταση δικτύου χαμηλής τάσης
- Κήρυξη ως αναδασωτέας έκτασης 125,960 στρ. Αποφ. 2220/2005, ΦΕΚ 1041/Δ/2005,
27.09.2005 (με τοπογραφικό).
- Πρόταση διαμόρφωσης με ήπιες διαμορφώσεις, Έλσα Μιχαηλίδου 04/1985. Εισήγηση
11.02.1987, Γ. Τσεδάκης.
- Παράνομη τοποθέτηση στύλων ΟΤΕ, 12.03.2008
- Αφαίρεση κολώνας/τριγωνομετρικού ΓΥΣ, 20.12.2005
- Αίτημα δήμου για τοποθέτηση προτομής (εκτός τύμβου), 18.07.2012
- Υπόθεση απομάκρυνσης γλυπτού, 08.05.2012
- Φάκελος αλληλογραφίας με συλλόγους και δημοσιεύματα, από 1977
- Ιστορικό, 27.11.2015
- Τοπογραφικό Τύμβου, 1980